

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

© Savet Evrope/Evropski sud za ljudska prava 2015. Ovaj prevod je nastao uz podršku Fiducijarnog fonda za ljudska prava Saveta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Tekst prevoda ne obavezuje Sud. Za sve dodatne informacije pročitajte ceo tekst obaveštenja o autorskom pravu na kraju ovog dokumenta.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2015. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe Cour européenne des droits de l'homme, 2015. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

VELIKO VEĆE

PREDMET GRUZIJA PROTIV RUSIJE (I)

(Predstavka br. 13255/07)

PRESUDA
(Suština stvari)
[Izvodi]

STRAZBUR
3. jul 2014.

Ova presuda je pravosnažna, ali može podlegati redaktorskim intervencijama.

U predmetu Gruzija protiv Rusije (I),

Evropski sud za ljudska prava zasjedajući u Velikom veću u čijem su sastavu bili:

Josep Casadevall, *predsednik Velikog veća,*

Nicolas Bratza,

Mark Villiger,

Isabelle Berro-Lefèvre,

Corneliu Bîrsan,

Peer Lorenzen,

Elisabeth Steiner,

Khanlar Hajiyeu,

Päivi Hirvelä,

Luis López Guerra,

Mirjana Lazarova Trajkovska,

Nona Tsotsoria,

Ann Power-Forde,

Zdravka Kalaydjieva,

Vincent A. De Gaetano,

André Potocki,

Dmitry Dedov, *sudije,*

i Michael O'Boyle, *zamenik sekretara,*

Posle zasedanja na sednicama zatvorenim za javnost održanim 13. i 14. jula 2012. i 26. marta 2014,

Izriče sledeću presudu, koja je doneta poslednjeg pomenutog datuma:

POSTUPAK**I UVOD**

1. Predmet je formiran na osnovu predstavke (br. 13255/07) koju je protiv Ruske Federacije Evropskom sudu, saglasno članu 33. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija), podnela Gruzija 26. marta 2007. godine. Vladu Gruzije (u daljem tekstu: država podnosilac predstavke) pred Sudom je zastupao njen stalni zastupnik g. Levan Meskhoradze (Meshoradze). Gruziju su pre toga jedan za drugim zastupali njeni prethodni stalni zastupnici g. Besarion Bokhashvili (Bohašvili) i g. David Tomadze.

2. Vladu Ruske Federacije (u daljem tekstu: tužena država) zastupao je njen stalni zastupnik g. Georgy Matyushkin (Georgij Matjuškin). Prethodno je Rusku Federaciju zastupala njena tadašnja stalna zastupnica gđa Veronika Milinchuk (Milinčuk).

3. Država podnosilac predstavke tvrdila je da je tužena država dopustila ili prouzrokovala administrativnu praksu hapšenja, privođenja i kolektivnog proterivanja državljana Gruzije iz Ruske Federacije u jesen 2006. godine, čime su prekršeni članovi 3, 5, 8, 13, 14. i 18. Konvencije, kao i članovi 1. i 2. Protokola br. 1, član 4. Protokola br. 4. i član 1. Protokola br. 7. uz Konvenciju.

II POSTUPAK O PRIHVATLJIVOSTI PREDSTAVKE VOĐEN PRED VEĆEM

4. Predstavka je poverena Petom odeljenju Evropskog suda (Pravilo 52. stav 1. Poslovnika Suda).

5. Predsednik veća je 13. aprila 2007. odlučio da o predstavci obavesti tuženu državu i da je pozove da dostavi svoje komentare u vezi s prihvatljivošću pritužbi. Pošto je produžen rok koji je bio utvrđen u tu svrhu, tužena država je dostavila svoje primedbe, sa aneksima, 26. decembra 2007.

6. Država podnosilac predstavke je 4. januara 2008. pozvana da dostavi svoje primedbe u odgovor na komentare tužene države. Pošto je produžen rok koji je bio utvrđen u tu svrhu, država podnosilac predstavke je dostavila svoje primedbe, sa aneksima, 5. maja 2008.

7. Tužena država je 23. septembra 2008. dostavila dodatna zapažanja.

8. Evropski sud je 25. novembra 2008. razmotrio trenutno stanje u postupku i odlučio da sasluša usmene podneske stranaka o prihvatljivosti predstavke. Evropski sud je takođe odlučio da pozove stranke da pismenim putem odgovore na određeni spisak pitanja pre datuma određenog za ročište.

9. Stranke su 18. marta 2009. dostavile pismene podneske u odgovor na pitanja koja im je uputio Evropski sud.

10. Posle ročišta o pitanju prihvatljivosti predstavke (Pravilo 54. stav 3. Poslovnika Suda) održanog 16. aprila 2009, veće tog odeljenja, u čijem su sastavu bile sledeće sudije: Peer Lorenzen, predsednik, Rait Maruste, Karel Jungwiert, Anatoly Kovler, Renate Jaeger, Mark Villiger i Nona Tsotsoria, kao i Claudia Westerdiek, sekretar Odeljenja, proglasilo je predstavku prihvatljivom 30. juna 2009. godine.

III POSTUPAK O SUŠTINI STVARI PRED VELIKIM VEĆEM

11. Veće je 15. decembra 2009. godine ustupilo nadležnost Velikom veću, a nijedna od dveju stranaka nije dostavila prigovor na tu odluku (član 30. Konvencije i Pravilo 72. Poslovnika Suda).

12. Sastav Velikog veća utvrđen je 8. januara 2010. godine u skladu sa odredbama člana 26. stavovi 4. i 5. Konvencije i Pravilom 24. Poslovnika Suda kako sledi: Jean-Paul Costa, predsednik, Christos Rozakis, Nicolas

Bratza, Peer Lorenzen, Françoise Tulkens, Josep Casadevall, Karel Jungwiert, Rait Maruste, Anatoly Kovler, Renate Jaeger, Mark Villiger, Isabelle Berro-Lefèvre, Luis López Guerra, Mirjana Lazarova Trajkovska, Nona Tsotsoria, Ann Power i Zdravka Kalaydjieva, sudije, kao i Michael O'Boyle, zamenik sekretara Suda. Mandat koji je Jean-Paul Costa imao kao predsednik Suda istekao mu je 3. novembra 2011. godine. Na funkciji predsednika Suda nasledio ga je Nicolas Bratza i od tog datuma on je preuzeo i predsedavanje Velikom veću u ovom predmetu (Pravilo 9. stav 2. Poslovnika Suda). Mandat Nikolasa Bratze na funkciji predsednika Suda istekao je 31. oktobra 2012. godine. Od tog datuma potpredsednik Suda Josep Casadevall preuzeo je predsedavanje Velikom veću u ovom predmetu. Nicolas Bratza je nastavio da zaseda u Velikom veću i po isteku svog mandata na funkciji predsednika Suda, u skladu sa članom 23. stav 3. Konvencije i Pravilom 24. stav 4. Poslovnika Suda. Novi sastav Velikog veća na dan 26. marta 2014. godine, kada je doneta ova presuda, objavljen je na početku ovog teksta.

13. Da bi razjasnio izvesna pitanja koja se pre svega odnose na uslove hapšenja, pritvaranja i proterivanja državljana Gruzije, Evropski sud je odlučio da dalje dokaze sasluša u usmenom postupku, saglasno članu 38. Konvencije i Pravilu A1 Aneksa uz Poslovnik Suda. Evropski sud je u tu svrhu odredio delegaciju od pet sudija iz sastava Velikog veća koju su činili Josep Casadevall, Anatoly Kovler, Mark Villiger, Isabelle Berro-Lefèvre i Nona Tsotsoria.

14. Predsednik Velikog veća je 28. juna 2010. pozvao obe stranke da dostave spisak svedoka (najviše po deset svedoka) koje žele da ta delegacija sudija sasluša. Predsednik Velikog veća je takođe pozvao još pet dodatnih svedoka koje je odabrao Evropski sud. Država podnosilac predstavke je dostavila svoj spisak svedoka 11. avgusta 2010, dok je tužena država svoj spisak svedoka dostavila 14. avgusta 2010.

15. Od 31. januara do 4. februara 2011. delegacija sudija Velikog veća saslušala je svedoke *in camera* u prisustvu predstavnika stranaka u sedištu Evropskog suda u Strazburu.

16. Delegacija je ukupno saslušala dvadeset jednog svedoka, od kojih je devet predložila država podnosilac predstavke, a deset je predložila tužena država, kao i dva svedoka koje je izabrao Evropski sud.

17. Spisak svedoka koji su se pojavili pred delegacijom Velikog veća i rezime njihovog usmenog svedočenja dati su kao prilog uz ovu presudu. Sekretarijat suda je sačinio i stenogram usmenog svedočenja svedoka pred delegacijom i taj stenogram je uvršten u spis predmeta.

18. Pismima od 28. juna 2010. i 8. marta 2011. predsednik je pozvao tuženu državu da Evropskom sudu dostavi dodatne dokumente. Tužena država je odgovorila 14. avgusta 2010, odnosno 15. aprila 2011. godine.

19. Predsednik je 18. jula 2011. pozvao stranke da dostave napomene u vezi sa suštinom predstavke predmeta, kao i napomene na stenogram

usmenog svedočenja svedoka koji im je prethodno dostavljen (Pravilo 58. stav 1. i Pravilo A8 stav 3. Aneksa uz Poslovnik Suda) najkasnije do 30. novembra 2011. Napomene dveju stranaka su stigle u Evropski sud navedenog datuma.

20. Ročište o suštini predstavke održano je u sedištu Suda u Strazburu 13. juna 2012. (Pravilo 58. stav 2.) i bilo je otvoreno za javnost.

Pred Evropskim sudom su se pojavili:

(a) *u ime države podnosioca predstavke*

gđa T. BURJALIANI, prvi zamenik ministra pravde,
g. L. MESKHORADZE, *zastupnik*,
gđa K. TSKHOMELIDZE,
gđa M. VASHAKIDZE,
gđa N. ABRAMISHVILI, *savetnici*;

(b) *u ime tužene države*

g. G. MATYUSHKIN, zamenik ministra pravde, *stalni predstavnik*,
gđa N. ZYABKINA, *prvi zamenik predstavnika*,
gđa A. ZEMSKOVA,
gđa I. KORIEVA,
g. Y. PETUKHOV,
gđa G. KHOKHRINA,
gđa Y. TSIMBALOVA,
g. E. SHIPITSYN, *savetnici*.

Evropski sud je saslušao izlaganja gđe Burjaliani i g. Matyushkina.

ČINJENICE

I OKOLNOSTI PREDMETA

21. Činjenice i okolnosti ovog predmeta mogu se sažeti na sledeći način:

A. Opšti pregled

22. Kada se sagledaju svi dokazi koji su predočeni Evropskom sudu, ispostavlja se da su krajem leta 2006. godine političke napetosti između Ruske Federacije i Gruzije dosegle vrhunac hapšenjem četvorice ruskih oficira u Tbilisiju 27. septembra 2006. godine i korakom koji je 3. oktobra 2006. preduzela Ruska Federacija suspendujući sve vazdušne, drumske, pomorske, železničke, poštanske i finansijske veze s Gruzijom. U međunarodnim medijima se krajem septembra 2006. godine već izveštavalo

o tome da Ruska Federacija pribegava proterivanju gruzijskih državljana, a te izveštaje su potom prenosile razne međunarodne vladine i nevladine organizacije (vidi, *inter alia*, izveštaj od 22. januara 2007. koji je podneo Komitet za monitoring Parlamentarne skupštine Saveta Evrope [PSSE] pod naslovom „Aktuelne napetosti između Gruzije i Rusije”, AS/Mon[2006]40 rev.; izveštaj organizacije *Human Rights Watch* [HRW] iz oktobra 2007. pod naslovom „Izdvojeni. Rusko pritvaranje i proterivanje Gruzina”, Tom 19. br. 5[D]; kao i izveštaj Međunarodne federacije za ljudska prava [*International Federation for Human Rights – FIDH*] iz aprila 2007. pod naslovom „Migranti u Rusiji”, br. 472).

23. Ustanovljeno je da su u periodu o kome je reč (od kraja septembra 2006. do kraja januara 2007) državljani Gruzije bili hapšeni, pritvarani i potom proterivani s teritorije Ruske Federacije.

24. Prema navodima države podnosioca predstavke, to su bile mere odmazde koje su usledile posle hapšenja ruskih oficira u Tbilisiju i državljani Gruzije su proterivani bez obzira na to da li su zakonito ili nezakonito boravili u Ruskoj Federaciji; proterivani su samo zato što su Gruzini.

25. Prema navodima tužene države, događaji u vezi s hapšenjem četvorice ruskih oficira u Tbilisiju nisu ni od kakvog značaja za činjenice koje je u svojoj predstavci navela država podnosilac predstavke. Ruske vlasti nisu preduzele nikakve mere odmazde protiv državljana Gruzije, već su samo nastavile da primenjuju zakonske odredbe kojima se sprečava nezakonita imigracija u skladu sa zahtevima Konvencije i u skladu s međunarodnim obavezama Ruske Federacije.

26. Stranke su podnele potpuno nesaglasne statističke podatke u vezi s brojem državljana Gruzije koji su u tom periodu proterani.

27. Država podnosilac predstavke konkretno je navela da su od kraja septembra 2006. do kraja januara 2007. doneta 4.634 rešenja o proterivanju državljana Gruzije, od kojih je njih 2.380 bilo pritvoreno i silom proterano, dok su preostala 2.254 državljanina Gruzije sama napustila teritoriju Ruske Federacije. Država podnosilac predstavke je navela da je u periodu od oktobra 2006. do januara 2007. drastično povećan broj proteranih državljana Gruzije; taj broj koji je od jula do septembra 2006. iznosio između 80 i 100 lica mesečno, povećan je na 700 do 800 lica mesečno. U svome svedočenju, g. Pataridze, konzul Gruzije u Ruskoj Federaciji u predmetnom vremenu, izjavio je da je od kraja septembra 2006. gruzijski konzulat u Moskvi bio zatrpan telefonskim pozivima rođaka pritvorenih lica i njihovim zahtevima za pomoć, kao i da je u to vreme svakog dana u Konzulat dolazilo između 200 i 300 državljana Gruzije. On je takođe kazao da je bitno povećan broj izdatih putnih isprava (neophodnih za proterivanje državljana Gruzije) pa je u tom periodu izdavano 150 isprava dnevno, dok je ranije u proseku dnevno izdavano od 10 do 15 isprava...

28. Tužena država, koja je saopštila da ima samo godišnje ili polugodišnje statističke podatke, navela je da su tokom 2006. godine doneta 4.022 upravna rešenja o proterivanju gruzijskih državljana, što je za 39,7 posto više nego 2005. godine. Međutim, tokom te godine najveći broj rešenja o proterivanju donetih u upravnom postupku odnosio se na državljane Uzbekistana (6.089), potom su sledili državljani Tadžikistana (4.960), pa državljani Gruzije (4.022 rešenja), što znači da su oni, u stvarnosti, bili tek na trećem mestu. Od 1. oktobra 2006. do 1. aprila 2007. godine doneta su 2.862 rešenja o proterivanju koja su se odnosila na državljane Gruzije. Tužena država je takođe navela da je tokom oktobra 2006. godine Ruska Federacija zakupila četiri čarter-leta kojima je ukupno 445 državljana Gruzije prebačeno iz Moskve u Tbilisi, kao i da je krajem oktobra i početkom decembra 2006. u dva čarter-leta koja je zakupila Gruzija prebačeno 220 državljana Gruzije iz Moskve u Tbilisi. Na ročištu na kome su izlagali svedoci, g. Shevchenko, koji je u prethodnom vremenu bio zamenik načelnika Odeljenja za kontrolu imigracije u Federalnoj službi za migracije, izjavio je da je 6. oktobra 2006. organizovan let kargo-aviona koji je pripadao Ministarstvu za vanredne situacije (IL 76), da su 10. 11. i 17. oktobra 2006. organizovani letovi jednog ruskog avio-prevoznika (IL 62 M), dok su 28. oktobra i 6. decembra 2006. za letove bili angažovani avioni gruzijskog avio-prevoznika...

29. Kada je reč o međunarodnim vladinim i nevladinim organizacijama, one su delimično reprodukovale statističke podatke koje je predočila država podnosilac predstavke (vidi, *inter alia*, izveštaj Komiteta za monitoring Parlamentarne skupštine Saveta Evrope [Izveštaj PSSE, stav 56]). Organizacija *Human Rights Watch (HRW)*, takođe se, sa svoje strane, pozvala u svome izveštaju na Informativnu belešku Federalne službe za migracije Ruske Federacije od 1. novembra 2006. [Izveštaj *HRW*, str. 37]. Prema navodima *HRW*, u toj informativnoj belešci ukazano je na to da je od 29. septembra do 1. novembra 2006. godine u upravnom postupku doneto 2.681 rešenje o proterivanju državljana Gruzije i da su proterana 1.194 državljanina Gruzije. Međunarodna federacija za ljudska prava (*FIDH*) ukazala je u svome izveštaju na „hiljade hapšenja [državljana Gruzije], stotine lišenja slobode i proterivanje u Gruziju” posle incidenta od 27. septembra 2006. (izveštaj *FIDH*, str. 23).

B. Navodno postojanje politike proterivanja koja je direktno usmerena protiv državljana Gruzije

1. Uputstva i okružnice

30. Da bi potkrepila svoje navode, država podnosilac predstavke predočila je niz dokumenata koje je izdala Glavna uprava za unutrašnje poslove (*GUV*) Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti, kao i Federalna

služba za migracije Ruske Federacije. Reč je pre svega o dvema okružnicama: Okružnica – *приказ* (nalog) – br. 0215, od 30. septembra 2006. godine, koju je izdala Glavna uprava za unutrašnje poslove Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti i o Cirkularu – *указание* (naredba) – br. 849, od 29. septembra 2006, koju je izdalo Ministarstvo unutrašnjih poslova Ruske Federacije.

31. To su sledeći dokumenti:

i. Tri uputstva od 2. i 3. oktobra 2006. koja je izdala Glavna uprava za unutrašnje poslove Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti:

(a) Prvo uputstvo od 2. oktobra 2006. (br. 122721/08), koje je uputio g. V. J. Piotrovskiy, VD načelnika Glavne uprave za unutrašnje poslove Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti, koji je u predmetnom vremenu bio general-major policije; šefovima odeljenja Uprave razaslato je uputstvo u čijem naslovu se govori o „povećanju efikasnosti primene Okružnice *GUV*D br. 0215, od 30. septembra 2006. (stavovi 6.1, 6.2 i 7)” i naređuje se da se: „1. Od 2. oktobra do 4. oktobra 2006. i u saradnji s teritorijalnim upravama Federalne službe za migracije Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti, uključujući pripadnike svih jedinica, preduzmu opsežne mere kako bi se identifikovalo što je moguće više državljana (*граждане*) Republike Gruzije koji nezakonito borave na teritoriji Rusije i kako bi se oni deportovali”;

„2. ‘Iniciraju’ (*Иницировать*) sudske odluke u slučajevima povreda pravila kojima se uređuje pitanje boravka stranih državljana kako bi se deportovala samo pomenuta kategorija državljana tako što će se oni odvesti u pritvor u prihvatno-pritvorski centar Glavne uprave unutrašnjih poslova (*GUV*D). Primenu tih mera odobrila je uprava Federalne službe za migracije za Sankt Peterburg i Lenjingradsku oblast (*UFMS*), a odluke su donete u koordinaciji s Gradskim sudom Sankt Peterburga i Okružnim sudom Lenjingradske oblasti;” (Uputstvo o kome je reč dato je kao prilog uz izveštaj PSSE i izveštaj *HRW*, a pominje se i u izveštaju *FIDH*, na str. 26 [b] *in fine*.)

(b) Drugo uputstvo od 2. oktobra 2006. (br. 122721/13) i treće uputstvo (br. 122721/17) od 3. oktobra 2006. predstavljaju dopunu prvom uputstvu. U drugom uputstvu, koje šalje g. S. N. Storozhenko, koji je u prethodnom vremenu bio šef Odeljenja Glavne uprave za unutrašnje poslove Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti, šefovima okružnih odeljenja policije za borbu protiv privrednog kriminala i Sekretarijata za saobraćaj Sankt Peterburga, takođe se pominje Okružnica br. 0215. U trećem uputstvu koje je načelnicima okružnih odeljenja policije poslao g. V. D. Kudriavtsev, VD načelnika policije Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti, naloženo je da nadležni organi svakodnevno dostavljaju izveštaje o broju državljana Gruzije koji su uhapšeni zbog „administrativnih prekršaja... i povreda propisa kojima se uređuje pitanje registracije boravišta”;

ii. Nalog koji je 2. oktobra 2006. (pod brojem 122721/11) uputio g. Kudriavtsev, u to doba VD načelnika policije Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti, pozivajući se na sprovođenje stava 3. Okružnice br. 0215;

iii. Informativna beleška od 18. oktobra 2006. koju je izdala Federalna služba za migracije primenjujući Okružnicu br. 849, od 29. septembra 2006. Ministarstva unutrašnjih poslova Ruske Federacije, u kojoj je ukazano na mere preduzete radi jačanja nadzora nad zakonitošću boravka državljana Gruzije u Ruskoj Federaciji: provere poslodavaca koji upošljavaju državljane Gruzije, provere državljana Gruzije koji su počinili povrede članova 18.8–18.11 Zakonika o administrativnim prestupima, suspendovanje izdavanja određenih dokumenata državljanima Gruzije (dokumenata o dobijanju ruskog državljanstva, dokumenata potrebnih za registraciju, privremenih i stalnih dozvola boravka), kao i provere zakonitosti izdavanja takvih dokumenata (pomenuta informativna beleška takođe se nalazi u Aneksu uz izveštaj *HRW*).

32. Tužena država je navela da su sva ta uputstva, naredba i informativna beleška falsifikovani i osporila je njihov sadržaj onako kako ga je navela država podnosilac predstavke pozivajući se na dve okružnice br. 0215 i 849, na koje se u tim dokumentima ukazuje. Tužena država je, međutim, potvrdila da postoje dve okružnice o kojima je reč, ali je navela da ih ne može dostaviti Evropskom sudu jer su one svrstane u kategoriju „državne tajne”. Na ročištu na kome su saslušana izlaganja svedoka, g. Nikishkin, koji je u vreme svedočenja bio zamenik šefa Odeljenja za pravna pitanja u Ministarstvu unutrašnjih poslova u Moskvi, potvrdio je da je uputstvo od 2. oktobra 2006. (br. 122721/08) (vidi stav 31. gore), koje je navodno izdala Glavna uprava za unutrašnje poslove Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti, zapravo predstavljalo falsifikovani dokument, dok su dve okružnice pod brojevima 0215 i 849 (ova druga je zapravo bila telegram) označene kao „državna tajna” i odnosile su se na razne nacionalne kriminalne grupe, a nisu predstavljale selektivnu referencu na državljane Gruzije. Te dve okružnice, po njegovom svedočenju, nisu mogle biti obelodanjene zato što je to zabranjeno ruskim unutrašnjim pravom...

33. U svom Godišnjem izveštaju za 2006. godinu, g. V. P. Lukin, koji je u predmetnom vremenu bio poverenik za ljudska prava Ruske Federacije (ruski ombudsman), objavio je integralni tekst uputstva od 2. oktobra 2006. (br. 122721/08), na kome nije potpisan g. V. J. Piotrovskiy. Poverenik je izjavio da su mu uputstvo o kome je reč poslali borci za ljudska prava iz Sankt Peterburga i da ga je objavila i lokalna štampa. Uz to je izneo sledeći komentar: „Ako želimo da stvari nazovemo pravim imenom, ovaj dosad neviđeni dokument predstavlja dokaz da je... najviši policijski zvaničnik sklopio aranžman sa organima sudske vlasti u cilju dobijanja neopravdanih sudskih rešenja u odnosu na – još uvek neidentifikovana – lica koja su prekršila odredbe postupka o privremenom boravku, ignorišući specifične

okolnosti svakog od tih lica i isključivo na osnovu toga što su sva ta lica državljani Gruzije.” Poverenik za ljudska prava je dodao da je zatražio od vrhovnog tužioca Ruske Federacije da proveri da li je dokument autentičan i da, ukoliko jeste autentičan, „preduzme odgovarajuće mere kako bi krivci za to bili izvedeni pred lice pravde i kako bi stavio van snage očigledno i drastično nezakonita uputstva koja se u tom dokumentu nalaze” (Godišnji izveštaj poverenika za ljudska prava Ruske Federacije za 2006. godinu, tačka 7: „Međuetnički odnosi i ljudska prava”).

34. U svome odgovoru od 8. decembra 2006. godine, g. A. E. Buksman, koji je u predmetnom vremenu bio zamenik vrhovnog tužioca Ruske Federacije, naveo je sledeće: „[Da je] utvrđeno da policijski organi Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti redovno preduzimaju mere čiji je cilj razotkrivanje stranih državljana koji nezakonito borave u Sankt Peterburgu i Lenjingradskoj oblasti. Te mere se sprovode saglasno pravilima Zakonika o krivičnom postupku Ruske Federacije, Zakona o operativno-potražnim aktivnostima RF (*Об оперативно-розыскной деятельности РФ*), kao i u skladu sa internim propisima Odeljenja, uključujući i one o tome šta predstavlja državnu tajnu. Tokom ove godine iz Sankt Peterburga je u matične zemlje upućeno 1.069 stranih državljana; od toga je 131 lice imalo gruzijsko državljanstvo. Nije uočen nijedan slučaj zloupotrebe ovlašćenja među pripadnicima milicije”.

35. Poverenik je u svome izveštaju na sledeći način opisao odgovor zamenika vrhovnog tužioca: „U najboljoj birokratskoj tradiciji ovaj dokument ne sadrži nijedan odgovor ni na jedno od pitanja koja je postavio poverenik. Umesto toga, ‘odgovor’ zamenika vrhovnog tužioca sadrži kratak izveštaj o uspesima policijskih organa Sankt Peterburga i, pozivajući se na interne odredbe Odeljenja o tome šta se klasifikuje kao ‘tajna’, potvrđuje da nema dokaza da su zaposleni u tim organima prekoračili svoja ovlašćenja. I dalje je nejasno da li to znači da jedinice u okviru Uprave za unutrašnje poslove Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti zapravo nisu sprovele očigledno neosnovana uputstva svojih pretpostavljenih.”

2. Pisma s pitanjima poslata različitim školama i odgovori ruskih vlasti

36. Država podnosilac predstavke je takođe predočila dva pisma Uprave za unutrašnje poslove dva moskovska reiona – Taganskog reiona (u predmetnom vremenu na čelu Uprave bio je g. G. S. Zakharov) i Zapadnog reiona (u predmetnom vremenu zamenik načelnika bio je g. A. V. Komarov); ta dva pisma poslata su 2. i 3. oktobra 2006. godine školama radi identifikacije gruzijskih đaka, između ostalog u cilju „obezbeđivanja javnog reda i poštovanja zakona, sprečavanja terorističkih akata i napetosti između dece koja žive u Moskvi i dece gruzijske nacionalnosti (*национальность*)” (pismo g. Zakharova). U odgovoru na to pismo, koji nosi datum od 4. oktobra 2006, direktor jedne od tih škola u vremenu o kome je reč (g. Engels) saopštio je da ne postoji registar u kome bi se deca vodila na

osnovu nacionalne pripadnosti (pisma g. Zakharova i g. Engelsa takođe su data u Aneksu izveštaja PSSE i u Izveštaju *HRW*). U ruskim medijima je slanje tih zahteva za dostavljanje informacija imalo veliki odjek i naširoko je komentarisano.

37. Tužena država nije osporila postojanje tih pisama i čak je priznala da je načelnica Uprave za unutrašnje poslove Butirskog rejona Moskve (u to vreme bila je to gđa N. V. Markova) početkom oktobra 2006. poslala raznim školama druge zahteve istog tipa, uz obrazloženje da želi da identifikuje slučajeve u kojima su ilegalni imigranti potplaćivali škole, a takvo pismo je u to vreme poslala i načelnica Odeljenja za maloletnike u okrugu Toljati u Samarskoj oblasti (u to vreme bila je to gđa S. V. Volkova) uz obrazloženje da želi da identifikuje slučajeve dece koja žive u neadekvatnim uslovima. Tužena država je navela da je tokom potonjih istraga utvrđeno da Ministarstvo unutrašnjih poslova nije izdalo zvanična uputstva tog tipa. Međutim, tamo gde su – u izolovanim slučajevima – zvaničnici bili preterano revnosni, oni su docnije kažnjeni za svoja nezakonita dela. Iz dokumenata koje je predočila tužena država vidi se da su zvaničnici o kojima je reč bili ukoreni (*выговор*), ražalovani, odnosno podvrgnuti disciplinskoj kazni. Na ročištu na kome su saslušana izlaganja svedoka, gđa Kulagina, koja je u predmetnom vremenu bila inspektor u Odeljenju za organizaciju aktivnosti zvaničnika okružne policije i nadzornih organa zaduženih za maloletnike pri Glavnoj upravi unutrašnjih poslova u Samarskoj oblasti, kao i g. Shabas, zamenik načelnika Odeljenja unutrašnjih poslova u Severoistočnom upravnom rejonu Moskve, potvrdili su te informacije i objasnili na koji su način sprovedene zvanične istrage i na koji su način gđi Volkovoj i gđi Markovoj, između ostalih, izrečene disciplinske kazne...

38. Tužena država je takođe predočila pismo koje je 5. decembra 2006. uputio zamenik vrhovnog tužioca Ruske Federacije svim tužiocima ukazujući na to da su razne uprave za unutrašnje poslove postupale nezakonito prema državljanima Zajednice nezavisnih država (ZND). On je pre svega ukazao na neopravdane zahteve upućene školama radi identifikacije učenika gruzijske nacionalnosti i zaključio je svoje pismo pozivom upućenim svim tužiocima da pojačaju nadzor nad aktivnostima tih odeljenja kako bi mogli da jemče poštovanje prava i sloboda svih državljana ZND.

3. Stav raznih međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija

39. Međunarodne vladine i nevladine organizacije su, sa svoje strane, ukazale na koordinisanu akciju između upravnih i sudskih organa, izričito se pozivajući na Uputstvo (br. 122721/08), od 2. oktobra 2006. kao i na okružnicu br. 0215 Glavne uprave za unutrašnje poslove Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti, od 30. septembra 2006. (Izveštaj PSSE, stavovi 55. i 71, Izveštaj *HRW*, stav 37. i Izveštaj *FIDH*, str. 26 i 27). Prilikom saslušanja

iskaza svedoka, g. Eörsi, koji je u predmetnom vremenu bio izvestilac Komiteta za monitoring PSSE, izjavio je da proterivanje tako velikog broja državljana Gruzije u tako kratkom periodu nije moglo biti sprovedeno bez znanja i uputstva prilično visokih zvaničnika iz redova ruskih organa vlasti.

40. Sem toga, u izveštaju *FIDH* je ukazano na to da „organizacije za zaštitu ljudskih prava i za pomoć izbeglicama koje su aktivne u Rusiji smatraju da je kampanja koja je na tako demonstrativan način sprovedena na celoj teritoriji Rusije mogla biti inicirana samo pismenim nalogom iz hijerarhije Ministarstva unutrašnjih poslova. I mada su visoki zvaničnici Federalne službe za migracije i Ministarstva unutrašnjih poslova negirali da su izdali izričite represivne naloge protiv Gruzina, mnogi članovi mreže ‘Migracije i pravo’ koju je osnovao ‘Memorijal’ [ruska nevladina organizacija za zaštitu ljudskih prava] videli su u regionalnim upravama policijskih stanica pismene naloge [instrukcije] koji su sadržali sve elemente koji su inače postojali u toj kampanji. Slučaj tajne okružnice [koju je razaslala Glavna uprava za unutrašnje poslove Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti], kao i pisama koja su upućena školama u Moskvi (vidi stavove 36. i 37. gore) ne može se smatrati izolovanom pojavom” (Izveštaj *FIDH*, str. 28–29; više o zahtevima za informacije upućenim školama vidi u Izveštaju PSSE, Aneks V, kao i u Izveštaju *HRW*, str. 37).

C. Sporni događaji prema izjavama svedoka

1. Položaj državljana Gruzije u skladu sa imigracionim pravilima Ruske Federacije

41. Dve stranke se spore oko toga da li su državljani Gruzije koji su proterani u periodu o kome je reč poštovali ili nisu poštovali imigraciona pravila Ruske Federacije. Mnoge međunarodne vladine i nevladine organizacije naglasile su složenost tih pravila (vidi stav 76, dole).

42. Kada je reč o gruzijskim svedocima koji su svedočili na posebnom ročištu, iako njihov pravni položaj u Ruskoj Federaciji često deluje konfuzno, Evropski sud primećuje da je većina njih formalno nezakonito boravila u Ruskoj Federaciji – neki i čitav niz godina – iz različitih razloga (na primer, nisu imali validnu radnu dozvolu, vizu ili potvrdu o registraciji, te isprave su im često izdale na prevaru – za koju oni nisu znali – mnoge privatne agencije koje prilično aktivno funkcionišu u Ruskoj Federaciji). Ti svedoci su izjavili da su njihove isprave ranije zaista povremeno bile proveravane, usled čega su ponekad bili primorani da plate određeni novčani iznos, ali je ovo prvi put da su zbog toga uhapšeni i silom proterani s teritorije Ruske Federacije.

43. G. Pataridze, koji je u predmetnom vremenu bio konzul Gruzije u Ruskoj Federaciji, izjavio je da je zvanično propisane procedure bilo teško sprovesti u praksi i da su mnoge strane državljane, uključujući i državljane

Gruzije, prevarile privatne agencije, među kojima nije mali broj onih koje su postupale nezakonito, pa čak izdavale i falsifikovane potvrde o registraciji. G. Pataridze je dodao da je u Ruskoj Federaciji uobičajeno obraćanje za pomoć tim privatnim agencijama, koje su se reklamirale na svim javnim mestima u velikim gradovima...

44. G. Azarov, koji je u predmetnom vremenu bio zamenik načelnika Odeljenja za kontrolu imigracije pri Federalnoj službi za migracije u Moskvi, kao i g. Kondratyev, koji je u to doba bio inspektor Jedinice za mere provere br. 2 u istom odeljenju, istakli su da su samo zvanični organi imali ovlašćenje da izdaju takve isprave, kao i da su oni redovno objavljivali relevantne informacije namenjene stranim državljanima. Potvrdili su da postoje takve privatne agencije, ali su naglasili da su aktivnosti tih organizacija često bile nezakonite i da su zbog toga bile predmet krivičnih postupaka, ali za to nisu naveli konkretne primere...

2. Hapšenje, pritvaranje i proterivanje državljana Gruzije

45. Na osnovu iskaza svedoka, sporni događaji mogu se sažeti kako sledi: identitet državljana Gruzije proveravan je na ulicama, na pijacama i drugim radnim mestima, kao i u njihovim domovima, i oni su potom bivali hapšeni i odvođeni u policijske stanice. Posle pritvora u policijskim stanicama (pritvor je trajao od nekoliko sati do jednog ili dva dana, saglasno iskazima svedoka), ta lica su grupisana i odvođena autobusom u sudove, koji su im po skraćenom postupku izricali administrativne kazne i donosili rešenja o njihovom proterivanju s teritorije Rusije. Posle toga su odvođeni u sabirne centre za pritvor stranaca, u kojima su zadržavani različito vreme (od dva dana do 14 dana, saglasno iskazima svedoka) da bi na kraju autobusom bili odvoženi na razne moskovske aerodrome, odakle su avionom proterivani u Gruziju; pre nego što bi bili odvedeni u centre za pritvor, neki od njih su bili podvrgnuti lekarskom pregledu i tom prilikom im je uzimana krv za testiranje. Treba istaći i da su neki državljani Gruzije za koje su izdata rešenja o proterivanju sami napustili teritoriju Ruske Federacije.

a. Uslovi hapšenja

46. Svedoci iz Gruzije kazali su da su ih hapsili ruski policajci pozivajući se na to da njihove lične isprave nisu validne. Takođe su kazali da često nisu mogli da ponesu sa sobom ni lične stvari, niti su mogli da obaveste rodbinu. Kada bi postavili pitanje zbog čega su uhapšeni, odgovarano im je da je to zbog toga što su Gruzini i da postoji nalog „odozgo“ za proterivanje državljana Gruzije...

47. G. Azarov, koji je u to doba bio zamenik načelnika Odeljenja za kontrolu imigracije pri Federalnoj službi za migracije u Moskvi, kao i g. Kondratyev, inspektor Jedinice za kontrolne mere br. 2 u istom odeljenju, izjavili su da su njihove službe, na osnovu dobijenih informacija,

proveravale identitet stranih državljana ili poslodavaca za koje se sumnjalo da su prekršili pravila o imigraciji koja važe u Ruskoj Federaciji.

b. Postupci pred sudovima

48. Svi gruzijski svedoci izjavili su da je pred sudovima sproveden veoma skraćen postupak. Često nisu čak ni shvatali da su izvedeni pred sud... Dok su neki od njih pominjali razgovor sa sudijom koji je u prosequ trajao pet minuta i u kome nije bilo stvarnog ispitivanja činjenica i okolnosti predmeta... ostali su kazali da nisu bili čak ni pušteni u sudnicu, već su čekali po hodnicima ili u autobusima kojima su ih dovezli do zgrade suda... zajedno s drugim državljanima Gruzije (kijih bi bilo od 15 do 150). Kazali su da im je potom naloženo da potpišu sudske rešenje, a da prethodno čak nisu imali priliku ni da pročitaju sadržaj tog rešenja, niti su mogli da dobiju kopiju rešenja. Nisu imali pristupa ni prevodiocu ni advokatu... Po pravilu, i sudije i policajci odgovalali su ih od ulaganja žalbe uz obrazloženje da postoji nalog za proterivanje državljana Gruzije, a oni su, u svakom slučaju, bili do te mere pod stresom zbog same pomisli da bi mogli još da ostanu u pritvoru i do te mere voljni da se vrata u Gruziju da su bili spremni da „bilo šta potpišu”. Kada su pitali zbog čega ih proteruju, rečeno im je da je to zbog toga što su Gruzini i da bi to trebalo da pitaju svog predsednika g. Sakašvilija (Saakashvili).

49. G. Pataridze, koji je u to doba bio konzul Gruzije u Ruskoj Federaciji, kazao je da su mu ruski zvaničnici nezvanično govorili da su takve žalbe besmislene zato što je odluka o proterivanju Gruzina iz Ruske Federacije bila politička odluka...

50. G. Kondratyev, koji je u predmetnom vremenu bio inspektor Jedinice za kontrolne mere br. 2. pri Odeljenju za kontrolu imigracije u Federalnoj službi za migracije u Moskvi, na sledeći način je opisao postupke koji su vođeni pred sudovima: optuženog bi izvodili pred sudiju koji ga je obavestavao o njegovim pravima i obavezama, upitao ga da li mu je potreban prevodilac i da li želi prisustvo advokata i, ako bi odgovor bio potvrđan, taj zahtev je uziman u obzir; sudija bi potom optuženome postavio pitanja o njegovoj konkretnoj situaciji, pa bi napuštao prostoriju i vraćao se s rešenjem. Ako je to bilo rešenje o proterivanju, optuženi bi dobio jedan primerak i potom bi bio odveden u pritvorski centar za strance, gde bi čekao na proterivanje. Optuženi je imao rok od deset dana za ulaganje žalbe, čak i pošto bi bio proteran iz Ruske Federacije, a taj rok je mogao da bude produžen...

51. G. Manerkin, koji je u to doba bio načelnik Odeljenja za nadzor izvršenja federalnih propisa pri Javnom tužilaštvu u Moskvi, objasnio je da je u to vreme njegov sektor utvrdio da postoje procesne nepravilnosti, posebno kada je reč o načinu na koji je Federalna služba za migracije sačinjavala izveštaje o stranim državljanima iz jednog broja zemalja. U 22 slučajeva ti zaključci su rezultirali time da su rešenja o proterivanju poništena.

Dodao je da je vrhovni tužilac Moskovske oblasti zatražio od svih svojih tužilaštava da obezbede da prava svih stranih državljana budu u potpunosti poštovana. Kazao je da nikada nije bilo nikakvih uputstava o ograničavanju prava državljana Gruzije zato što bi to bilo protivno zakonu, pa bi čak, prema ruskom unutrašnjem pravu, predstavljalo krivično delo.

c. Uslovi pritvora

52. Gruzijски svedoci govorili su o „prenatranosti”, o „nepodnošljivim” i „nečovečnim” uslovima pritvora i užasnim higijensko-sanitarnim uslovima, ukazujući na to da su s njima u pritvoru uglavnom bili državljani Gruzije, iako se ponekad događalo da po jedan ili dva pritvorenika budu neke druge nacionalnosti.

53. Govorili su takođe da su za vreme pritvora u policijskim stanicama smeštani u ćelije, koje su nazivali „kavezi za majmune” i koje su bile izuzetno male i pretrpane, da se ponekad događalo da su muškarci i žene zajedno pritvoreni i da nisu imali gde ni da sednu...

54. Kazali su takođe da su ćelije za strance u pritvorskim centrima bile isto tako pretrpane: prema opisu, ćelije za 100 pritvorenika imale su površinu 40–50 m², za 23 pritvorenika sa 10 postelja površina je iznosila 22–25 m² ... prostorija dimenzija 6 x 8 koraka za po 30 pritvorenika sa šest postelja... i 25 m² za 40 pritvorenika sa 15 postelja... Drugi svedoci govorili su o malim ćelijama sa po sedam ili osam pritvorenika... ili 45 pritvorenika i šest (postelja)... Postelje su se uglavnom svodile na gvozdene šipke ili veoma tanke madrace bez ijednog ćebeta; pritvorenici su morali da spavaju na smenu; kao klozet je služila kibla koja nije bila odvojena od ostatka ćelije; nije bilo pristojne vode ni hrane.

55. G. Pataridze, koji je u predmetnom vremenu bio konzul Gruzije u Ruskoj Federaciji, izjavio je da su on i tim njegovih saradnika posetili više od desetak pritvorskih centara u raznim delovima Ruske Federacije, uključujući i centre u Sankt Peterburgu i Moskvi. Potvrdio je da su u svim tim centrima bili uglavnom pritvoreni državljani Gruzije, da su ćelije bile pretrpane, da su uslovi pritvora bili veoma teški, da je higijena bila na zastrašujuće niskom nivou i da je bilo premalo postelja i madraca. Jedino su u Pritvorskom centru br. 1 u Moskvi (ogledni centar koji je pokazan novinarima) postojali bolji uslovi pritvora, ali je i taj centar bio pretrpan...

56. G. Azarov, zamenik načelnika Odeljenja za kontrolu imigracije pri Federalnoj službi za migracije u Moskvi, izjavio je da je on bio zadužen za osam pritvorskih centara u Moskvi i da ih je sve obišao: uslovi pritvora bili su isti za sve strance, što znači da su postojale velike ćelije površine oko 50 m², s posteljama, odvojenim klozetima, tekućom vodom i toplom obrocima, koji su služeni tri puta dnevno... Ostali ruski svedoci su govorili o tome da se ni gruzijski konzul, ni državljani Gruzije nikada nisu žalili na uslove pritvora.

d. Uslovi proterivanja

57. Gruzijски svedoci izjavili su da su oni i drugi državljani Gruzije bili prebačeni autobusom, u pratnji pripadnika Specijalnih ruskih policijskih snaga (OMON), na razne moskovske aerodrome s kojih su avionom proterivani u Tbilisi. Kazali su da su ih pripadnici policije OMON ponižavali, tako što su ih primoravali da im plate kako bi ih pustili da izađu iz autobusa radi obavljanja fizioloških potreba ili da bi popušili cigaretu ili uzeli svoje stvari... da su potom morali da idu pešice ili čak i da držeći ruke na leđima trče ka avionu kroz špalir policajaca pripadnika specijalne policije OMON. Prvi državljani Gruzije koji su proterani prevezeni su kargo-avionom (6. oktobra 2006), dok su ostali prebačeni putničkim avionima (10, 11. i 17. oktobra 2006). Iako su uslovi prevoza u putničkim avionima bili prihvatljivi, uslovi u kargo-avionu bili su sasvim primitivni: gruzijski svedoci su kazali da su u tom avionu postojala dva reda klupa na kojima su sedeli žene i deca (njih dvadesetak), dok su muškarci sedeli na podu ili su morali da stoje, a kao toalet je služila neka vrsta noćne posude koja je kružila između redova putnika. Procenjeni broj gruzijskih putnika u tim avionima kretao se između 80 i 150.

58. G. Kondratyev, koji je u predmetnom vremenu bio inspektor Jedinice za kontrolne mere br. 2 pri Odeljenju za kontrolu imigracije u Federalnoj službi za migracije u Moskvi, izjavio je da su kargo-avioni podsećali na putničke, uz nešto manje komforne uslove; u svakom slučaju, bili su opremljeni sedištim ili klupama sa sigurnosnim pojasevima, u avionima su putnicima služili vodu i hranu, a postojali su i toaleti pričvršćeni za pod. On sam je pratio let kargo-aviona 6. oktobra 2006. i objasnio je da je taj let trajao oko tri sata, da se u avionu nalazilo oko 150 putnika i da se oni nisu žalili na uslove prevoza, već su po dolasku u Tbilisi zahvalili pripadnicima njegovog resora. Na povratku su istim avionom prebačeni ruski državljani iz Gruzije u Rusku Federaciju.

59. G. Azarov, koji je u to vreme bio zamenik načelnika Odeljenja za kontrolu imigracije pri Federalnoj službi za migracije u Moskvi, bio je na aerodromima Žukovskoje i Domodedovo i vozio se u dva aviona kojima su prevoženi gruzijski državljani koji su proterani u Gruziju. Izjavio je da su avioni bili opremljeni sedištim i klupama, a da su za vreme leta putnicima služili vodu i biskvite.

60. G. Shevchenko, koji je u predmetnom vremenu bio zamenik načelnika Odeljenja za kontrolu imigracije Federalne službe za migracije, izjavio je da nije bio na aerodromu kada su proterivani gruzijski državljani i naglasio je da nije bilo nikakvih ograničenja u pogledu prtljaga; naprotiv, svi su oni nosili svoje stvari, a prisustvovali su i mediji. Posle toga je konzul Gruzije uputio pismo načelniku Federalne službe za migracije u gradu Derbentu (u Dagestanu), u kome je čestitao ruskim vlastima na dobroj saradnji tokom postupka proterivanja i nije podneo žalbu, niti odštetni zahtev.

e. Situacija u Gruziji posle proterivanja

61. Gruzijски svedoci su naglasili da su osetili olakšanje zbog toga što su se vratili u Gruziju i nisu planirali da ulažu žalbe na rešenja o proterivanju u Konzulatu ili Ambasadi Ruske Federacije u Tbilisiju. U svakom slučaju, tokom postupka vođenog pred sudovima u Ruskoj Federaciji i sudije i policajci su im nekoliko puta kazali da je besmisleno žaliti se zato što postoji nalog „odozgo“ da se proteraju državljani Gruzije. Neki među njima su ukazali na praktične prepreke, kao što je zatvaranje Ruskog konzulata u Tbilisiju, dok su drugi govorili o dugim redovima pred Konzulatom.

62. G. Vasilyev, koji je u predmetnom vremenu bio konzul Ruske Federacije u Gruziji, izjavio je da je krajem septembra 2006. godine, posle repatrijacije jednog dela diplomatskog osoblja iz Ambasade i Konzulata Ruske Federacije u Tbilisiju, Ambasada nastavila normalno da funkcioniše u uobičajenom radnom vremenu (od 9 do 14 sati), ali sa smanjenom radnom snagom od svega 15 ljudi (što obuhvata i diplomate i administrativno osoblje) u Ambasadi i troje diplomata u Konzulatu. Državljanima Gruzije su dakle mogli da ulože žalbe ili prigovore – mogli su to da učine lično ili preko Ministarstva inostranih poslova Gruzije – koje bi te žalbe, odnosno prigovore dostavilo nadležnim organima Ruske Federacije, ali nije uložena nijedna takva žalba. Posle raskida diplomatskih odnosa između dveju zemalja od marta 2009. godine, Ruska Federacija je zadržala otvorenu Kancelariju u Ambasadi Švajcarske u Gruziji, dok je Gruzija zadržala takvu kancelariju u Švajcarskoj ambasadi u Ruskoj Federaciji. Bilo je moguće kontaktirati diplomate i jedne i druge zemlje u tim kancelarijama... U svome pismu od 15. aprila 2011, tužena država je potvrdila da je posle evakuacije jednog dela diplomatskog osoblja krajem septembra 2006. godine, deset pripadnika diplomatskog osoblja nastavilo da radi u Ruskoj ambasadi u Tbilisiju, dok je u Konzulatu Ruske Federacije u Tbilisiju nastavilo da radi troje diplomata.

D. Sporni događaji prema tumačenju različitih međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija

1. Opšti pregled

63. Komitet za monitoring PSSE ukazao je na „selektivnu i hotimičnu kampanju progona zasnovanog na etničkom osnovu, što je očigledno u suprotnosti s duhom člana 14. i Protokola br. 12. uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLJP)... tokom koje je navedena grupa bila očigledno na meti operacija specijalne policije kojima je cilj bio lov na pripadnike te grupe po ulicama, na pijacama ili pred strateškim važnim mestima (Konzulat Gruzije u Moskvi, Gruzijaska pravoslavna crkva)...” (Izveštaj PSSE, stavovi 52–53).

64. Nevladine organizacije ukazale su na „masovne operacije kontrole i

represije nad Gruzинима u Moskvi i drugim ruskim velikim gradovima (Izveštaj *FIDH*, tačka II „Antigruzijska kampanja u jesen 2006”, str. 20). Državlјani Gruzije i „etnički Gruzini” bili su navodno žrtve namerne politike pritvaranja i proterivanja (Izveštaj *HRW*, str. 1).

65. *HRW* je citirao komentare Elle Pamfilove, koja je u to vreme bila na čelu Saveta za ljudska prava i civilno društvo Predsednika Ruske Federacije (reč je o državnom organu koji savetuje predsednika Rusije u vezi sa svim pitanjima koja se odnose na civilno društvo i ljudska prava), koja je kazala da su „administrativne i pravne mere koje su primenjene [protiv Gruzina] neosnovane: preduzeća koja zapošljavaju etničke Gruzine se zatvaraju, stavljaju se van snage vize i isprave koje su državljani Gruzije legalno pribavili, ljudi se nezakonito pritvaraju i [proteruju] iz Rusije” (izjava od 8. novembra 2006, str. 30 Izveštaja).

66. Gđa Svetlana Gannushkina, koja je u to vreme bila članica istog savetodavnog organa i načelnica mreže „Migracije i pravo” i predsednica Komiteta za građansku pomoć, koja je u isto vreme i članica Odbora Centra za ljudska prava „Memorijal”, izjavila je 2006. godine da postoji „organizovani progon državljana Gruzije”. Po njenoj oceni, takav „progon” određene grupe ljudi [predstavljao je] jedan vid neprihvatljive diskriminacije [koji se] ni na koji način nije mogao smatrati zakonitim metodom borbe protiv ilegalnih migracija” (govor održan u Evropskom parlamentu 21. novembra 2006).

67. I druge evropske institucije izrazile su zabrinutost zbog velikog broja proteranih Gruzina i zatražile su od ruskih vlasti da ukinu sve mere preduzete protiv državljana Gruzije koji borave na ruskoj teritoriji (govor koji je 25. oktobra 2006. održala gđa Ferrero-Waldner, članica Evropske komisije za spoljne odnose i evropsku politiku prema susedima; Zajednički predlog rezolucije, od 6. marta 2007. Evropskog parlamenta o situaciji u Južnoj Osetiji, tačke I i 11. i 12; Izjava od 15. decembra 2006. Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije [ECRI]).

2. Hapšenje, pritvaranje i proterivanje državljana Gruzije

a. Uslovi hapšenja i postupci pred sudovima

68. Komitet za monitoring PSSE saopštio je da je „rutina proterivanja” sledila obrazac koji se ponavljao širom zemlje: „Gruzine bi zaustavili na ulici pod izgovorom da kontrolišu isprave i pritvarali bi ih bez obzira na to da li su im isprave bile validne ili nisu bile validne, pa bi ih potom odvodili u stanice milicije, gde su ih skupljali u velike grupe i u takvim grupama ih vodili u sudove, gde su donošene odluke o administrativnoj kazni uz proterivanje s teritorije Rusije u skladu s prethodnim dogovorom postignutim sa sudovima, bez prisustva advokata i bez ikakvog nastojanja sudova da sagledaju individualne okolnosti svakog slučaja, tako da je celokupan postupak trajao između dva i deset minuta. Često nisu ni puštali u

sudnicu ljude koji su bili podvrgnuti takvim merama, već su pritvorenike držali u koridorima ili čak u vozilima kojima su doveženi” (Izveštaj PSSE, stav 59).

69. Taj opis se podudara sa opisom *FIDH* i *HRW* (Izveštaj *FIDH*, str. 23–26 pod II-2 „Razvoj krize i vrsta progona” a) „Operacije kontrole i hapšenja”, b) „Flagrantno uskraćivanje pravde i zaobilaženje utvrđenih procedura”, kao i Izveštaj *HRW*, str. 40–53 pod naslovom „Proizvoljno i nezakonito pritvaranje i proterivanje Gruzina”).

70. Prema Izveštaju *HRW*, „iako su mnogi proterani [državljeni Gruzije] tehnički možda imali pravosnažnu sudsku odluku kojom se nalaže njihovo proterivanje, način na koji su te odluke donete (neke na grupnim suđenjima), činjenica da ih niko nije zastupao, kao i da nisu bili u mogućnosti da pokrenu žalbeni postupak protiv proterivanja, kao i činjenica da je mnogima među njima praktično uskraćeno pravo žalbe, ukazuje na to da Rusija nije ispunila obaveze koje je preuzela po EKLJP” (Izveštaj *HRW*, str. 13).

71. *FIDH* je, sa svoje strane, ukazao na to da su „uhapšena lica u grupama izvođena pred sudove, koji bi im u roku od svega nekoliko minuta izrekli da treba da budu proterani iz Rusije, čemu je prethodio izvestan period boravka u pritvoru u nekom privremenom pritvorskom centru za strane državljane (*CVSIG*), bez obzira na uslove ili na porodičnu situaciju pojedinca” (Izveštaj *FIDH*, str. 25).

Ta organizacija je dodala da je jedan advokat, član ruskog udruženja „Građanska pomoć”, „u nekoliko navrata bio svedok masovnih sudskih grešaka, odnosno pogrešne primene prava tokom te kampanje: ne samo da uhapšena lica nisu imala pravo na pravnog zastupnika već su ih policajci najčešće u grupama izvodili pred sudove. Za one koji bi se našli pred sudom sudije su odlučivale kao da se nalaze na proizvodnoj traci, a često su donosile rešenja o proterivanju i za one koji čak nisu ni bili u sudnici, a kamoli da su sudije uzele u obzir okolnosti svakog pojedinačnog predmeta. Ta rešenja o proterivanju potom bi bila predočena pritvorenicima; mnogi od njih potpisali su rešenja smatrajući da potpisuju rešenje o novčanoj kazni kao delu šire palete mogućih mandatnih kazni za prekršaje pravila o imigraciji. U nekoliko navrata su lica o kojima je reč unapred odgovarana od ulaganja žalbe na rešenje, uz obrazloženje da bi „na taj način samo pogoršali stvari”. U nekim slučajevima ‘saglasnost’ je potpisivana na mestu deportacije” (Izveštaj *FIDH*, str. 26).

Ta organizacija takođe navodi da „izvestan broj činilaca ukazuje na dogovor između policije i sudskih organa, čime se utvrđuje da je ova politika bila unapred smišljena i planirana: u Moskvi, dokazi o dogovoru između policije i sudova leže u činjenici da sudovi u periodu kada je policija dovodila Gruzine pred njih, nisu evidentirali nijedan drugi predmet. Gruzini su uhapšeni u devet sati ujutru i kao grupa su izvedeni pred sudove u 10 sati

pre podne. Sudije su za nekoliko dana donele veći broj odluka nego što ih obično donose u periodu od šest meseci” (Izveštaj *FIDH*, str. 26).

b. Uslovi pritvora i proterivanja

72. Kada je reč o uslovima boravka u pritvoru i proterivanja, Komitet za monitoring PSSE se pozvao na svedoke koje je imao prilike da čuje tokom misije u kojoj su učestvovali koizvestioci; ti svedoci su govorili o „prenatranosti” prostorija i „nepodnošljivim” i „nečovečnim” uslovima boravka u pritvoru. Ljudi su navodno bili lišeni ne samo lekarske pomoći nego i bilo kakve mogućnosti da zadovolje svoje najosnovnije potrebe.

Ta situacija je prouzrokovala smrt četrdesetogodišnjeg državljanina Gruzije Tengiza Togonidzea, koji je, po iskazima svedoka, bolovao od astme. Pošto je u pritvoru proveo dve nedelje bez lekarske pomoći i bez mogućnosti da izađe na svež vazduh, preminuo je posle putovanja koje je trajalo nekoliko sati od pritvorskog centra u Sankt Peterburgu do moskovskog međunarodnog aerodroma Domodedovo, 17. oktobra 2006. G. Turkin, koji je u predmetnom vremenu bio zamenik načelnika Federalne službe za migracije, izjavio da je taj pritvorski centar zatvoren. Komitet za monitoring je takođe ukazao na slučaj druge državljanke Gruzije, po imenu Manana Jabelia, stare 52 godine, koja je preminula 2. decembra 2006. u moskovskom Pritvorskom centru br. 2 posle dva meseca neodgovarajuće lekarske pomoći i pošto joj nije bila pružena zatražena hitna lekarska pomoć (Izveštaj PSSE, stav 60).

Na kraju se Komitet za monitoring pozvao na uslove u kojima su državljani Gruzije transportovani kargo-avionima početkom oktobra 2006. Time su prekršene norme Međunarodne organizacije za civilno vazduhoplovstvo zato što takav način prevoza putnika ugrožava njihove živote (Izveštaj PSSE, stav 57).

73. *FIDH* je precizirao da je postojalo „osam privremenih pritvorskih centara za strance (*CVSIG*) u Moskvi i okolnim područjima, koji su mahom predstavljali preuređene nekadašnje ćelije za trežnjenje. Centre br. 1 (Novoslobodskaya), br. 2 (Peredelkino) i br. 8 (Mnevnik) posetili su članovi Komiteta ‘Građanska pomoć’. Ispred Centra, na ulici Dimitrovskoe šose, policijski automobili su stajali u redu dugom gotovo dva kilometra, čekajući da iskrcaju uhapšena lica u Centar, koji ima kapacitet za smeštaj oko 320 ljudi. Pritvorenici su kazali da se u ćelijama predviđenim za osam nalazilo po 16 ljudi, a da porcije hrane nisu bile uvećane. Sem toga, u *CVSIG* bilo je toliko pritvorenika da nije bilo vremena čak ni za izradu dokumenata prilikom njihovog puštanja.” *FIDH* je takođe ukazao na četiri slučaja smrti u pritvoru ili za vreme puta pre proterivanja (Izveštaj *FIDH*, str. 26–27 odeljak (c) „Uslovi pritvora i smrtni slučajevi u pritvoru”).

74. *HRW* je izvestio o sličnim okolnostima i ukazao je takođe na četiri smrtna slučaja u pritvoru (Izveštaj *HRW*, str. 53–57, odeljak pod naslovom

„Smrti državljana Gruzije u pritvoru”, kao i str. 57–63, odeljak pod naslovom „Nečovečno i ponižavajuće postupanje”).

Kada je reč o prvoj tački, *HRW* je takođe ukazao na slučaj g. Togonidzea i gđe Jabelia, koji su navodno bili podvrgnuti veoma teškim uslovima pritvora i kojima nije bila pružena neophodna lekarska pomoć, što je za posledicu imalo njihovu smrt. Pominju se takođe i slučajevi drugo dvoje državljana Gruzije koji su preminuli u pritvoru. Sem toga, ruske vlasti navodno nisu sprovele dovoljnu istragu posle tih smrtnih slučajeva uprkos tome što su na to obavezne po članu 2. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava.

Kada je reč o drugoj tački, *HRW* je ukazao na to da su mnogi državljani Gruzije bili podvrgnuti nečovečnom i ponižavajućem postupanju time što su držani u veoma teškim uslovima pritvora i što su proterivani pod veoma teškim uslovima (pretrpane ćelije, nedostatak vode i hrane, prevoz više od sto državljana Gruzije kargo-avionom).

II MERODAVNO UNUTRAŠNJE PRAVO I PRAKSA

A. Imigracioni zakoni i specifičan položaj državljana Gruzije

75. Ulazak imigranata na teritoriju Ruske Federacije i njihov boravak u Ruskoj Federaciji uređeni su dvama zakonima: Federalnim zakonom br. 115-FZ, od 25. jula 2002, o pravnom statusu stranih državljana u Ruskoj Federaciji i Federalnim zakonom br. 109-FZ, od 18. jula 2006, o obaveznoj registraciji u Ruskoj Federaciji migranata koji su strani državljani ili apatridi.

Od stupanja na snagu Zakona o pravnom statusu stranih državljana 29. oktobra 2002. godine, svi državljani ZND – uključujući državljane Gruzije – dužni su da urede svoj položaj tako što će podneti zahtev za dozvolu boravka, iako su ranije zakonito boravili na ruskoj teritoriji. Prema članovima 20. i 21. tog zakona, strani državljani koji borave na teritoriji Rusije takođe moraju podneti zahtev za registraciju lokalnim ispostavama Federalne službe za migracije kako bi dobili potvrdu o registraciji u kojoj se navodi njihovo mesto boravka. Ako žele da nastave profesionalnu aktivnost, dužni su da pribave radnu dozvolu i legitimaciju radnika-migranta saglasno članu 13. tog zakona. Poslovna viza (*деловая*) različitih rokova važenja izdaje se stranim državljanima koji žele da učestvuju na nekom seminaru ili da ostvare poslovne kontakte u Ruskoj Federaciji, ali im ta viza ne omogućuje da se zakonito zaposle u Ruskoj Federaciji.

Pored toga, od 5. decembra 2000. godine, posle razvrgavanja Sporazuma iz Biškeka od 9. oktobra 1992. o bezviznom putovanju za građane nekoliko država-članica ZND, uključujući Gruziju, svi državljani Gruzije moraju podneti zahtev za vizu da bi uopšte mogli da uđu na teritoriju Rusije.

B. Stanovište raznih međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija

76. Komitet za monitoring PSSE, *FIDH* i Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (*ECRI*) posebno su naglasili da u Zakonu od 25. jula 2002. nema prelaznih odredaba o pravnom statusu stranih državljana u Ruskoj Federaciji i istakli su komplikovanost postupka za dobijanje dozvole boravka, potvrdu registracije ili radne dozvole, čime su migranti dovedeni u pravno nesiguran položaj (vidi Izveštaj PSSE, stav 54, Izveštaj *FIDH* str. 12–13, u kome se takođe govori o zaključcima Komiteta UN za eliminaciju rasne diskriminacije (*CERD*), od 2. juna 2003. – *CERD/C/62C0/7*, kao i treći izveštaj *ECRI*, od 16. decembra 2005. o Ruskoj Federaciji *ECRI* [2006] 21).

C. Postupak administrativnog proterivanja

77. Svaki strani državljanin koji prekrši imigracione propise Ruske Federacije (članovi 18.8, 18.10 i 18.11 Zakonika o administrativnim prestupima) podleže administrativnoj kazni i rizikuje proterivanje (član 3.2). Svaku odluku koja se tiče optužbe administrativne prirode koja bi mogla imati za posledicu proterivanje iz Ruske Federacije mora doneti sudija redovnog suda (član 23.1 stav 3). Žalba se podnosi apelacionom sudu u roku od deset dana (član 30.1 stav 1, 30.2 stav 2. i 30.3 stav 1). Taj rok se može produžiti na zahtev podnosioca žalbe (član 30.3 stav 2). Žalba na administrativno rešenje o proterivanju mora biti razmotrena u roku od jednog dana po predaji žalbenih dokumenata (član 30.5 stav 3), oslobođena je sudske takse i ima suspenzivno dejstvo (članovi 31.1, 31.2 stav 2, i 31.3 stavovi 1, 2. i 3). Konačno, strani državljanin takođe može uložiti žalbu sudu tražeći reviziju administrativnog rešenja o proterivanju koje je postalo izvršno (presude Ustavnog suda od 22. aprila 2004. i 12. aprila 2005. o ustavnosti članova 30.11 stavovi 1, 2. i 3. Zakonika o administrativnim prestupima).

III ZAHTEVI STRANAKA

A. Država podnosilac predstavke

78. Država podnosilac predstavke zatražila je od Evropskog suda da ustanovi sledeće:

„I U pogledu prihvatljivosti:

a. Da su pritužbe podnosioca predstavke prihvatljive budući da se pravilo u vezi sa iscrpljivanjem unutrašnjih pravnih lekova ne primenjuje na ovakve postupke. Razlog

leži u tome što su navodna kršenja (Konvencije) deo repetitivnog obrasca ponašanja koje je u potpunom neskladu s Konvencijom, a koje ruske vlasti zvanično tolerišu, pa se na taj način radi o administrativnoj praksi.

b. Alternativno, da su pritužbe podnosioca predstavke prihvatljive zato što pravilo o potrebi da se iscrpu unutrašnji pravni lekovi nije prihvatljivo jer unutrašnji pravni lekovi Ruske Federacije nisu bili delotvorni i dostupni u smislu Konvencije i zato što su postojale posebne okolnosti koje su državljane Gruzije i pojedince gruzijske etničke pripadnosti oslobađale obaveze da iscrpu te unutrašnje pravne lekove.

c. Da je zahtev podnet u roku od šest meseci.

II Suština spora: Da je Ruska Federacija prekršila članove 3, 5, 8, 13, 14. i 18. Konvencije, kao i članove 1. i 2. Protokola br. 1, član 4. Protokola br. 4. i član 1. Protokola br. 7. uz Konvenciju.

III Pravni lek: Da država podnosilac predstavke ima pravo na pravično zadovoljenje za ta kršenja, što nalaže da se preduzmu mere za ispravljanje stanja i nadoknadu oštećenoj stranci.”

79. U vezi s poslednjom tačkom, država podnosilac predstavke je zatražila od Evropskog suda da „dosudi pravično zadovoljenje u skladu sa članom 41, što konkretno znači kompenzaciju, naknadu, *restitutio in integrum*, sudske i ostale troškove i sve ostalo što treba tačno utvrditi na ime materijalne i nematerijalne štete koja je pretrpljena ili koja je naneta oštećenim strankama usled kršenja (odredaba Konvencije) i sprovođenja ovih postupaka”.

80. Na ročištu o prihvatljivosti, država podnosilac predstavke je izričito navela da su pojedinačne situacije koje je opisala u svojoj predstavi i na koje su ukazali gruzijski svedoci tokom ročišta bile samo ilustracija sprovođenja određene administrativne prakse. Štaviše, dvadeset troje gruzijskih podnosilaca predstavke (od kojih je troje saslušano na ročištu tokom koga su svedoci iznosili svoja svedočenja) takođe su podneli pojedinačne predstavke Evropskom sudu.

B. Tužena država

81. Tužena država je, sa svoje strane, navela da

„iskazi svedoka koje je saslušala delegacija sudija Velikog veća Evropskog suda u potpunosti podržavaju stav vlasti Ruske Federacije da je neosnovana predstavka *Gruzija protiv Rusije (I)*, u kojoj se tvrdi da su bili prekršeni članovi 3, 5, 8, 13, 14. i 18. Konvencije, kao i članovi 1. i 2. Protokola br. 1, član 4. Protokola br. 4. i član 1. Protokola br. 7. uz Konvenciju. Tokom saslušavanja svedoka nije predložen nijedan dokaz koji bi ukazao na to da su u predmetnom vremenu vlasti Ruske Federacije sprovodile administrativnu praksu i kolektivno proterivanje državljana Gruzije.

Tokom ročišta na kome su saslušani iskazi svedoka objektivno su potkrepljeni argumenti ruskih vlasti o tome da u Rusiji postoje delotvorni unutrašnji pravni lekovi koje su svedoci koji su bili podvrgnuti administrativnom proterivanju s teritorije Rusije, kao i drugi gruzijski državljani koji su verovali da su ruske vlasti u predmetnom vremenu povredile njihova prava, morali da iscrpu pre no što su se obratili Evropskom sudu. Prema tome, uzimajući u obzir odluku o prihvatljivosti međudržavne predstavke *Gruzija protiv Rusije (I)*, od 30. juna 2009, koja je pripojena kada su raspravi o suštini pripojena pitanja pritužbi u vezi s poštovanjem roka od šest meseci i u vezi sa iscrpljenošću unutrašnjih pravnih lekova, vlasti Ruske Federacije veruju da ova predstavka ne treba da bude razmatrana sa stanovišta suštine stvari (vidi presudu Evropskog suda u predmetu *Markin protiv Rusije*, predstavka br. 59502/00, 30. mart 2006).”

PRAVO

I UTVRĐIVANJE ČINJENICA I NAČELA PROCENE DOKAZA

82. Pre no što pristupi razmatranju o suštini predstavke i o proceni dokaza na osnovu svake pritužbe, Evropski sud će utvrditi sve pismene ili usmene dokaze koji su mu bili dostupni, kao i načela procene koja će na njih primeniti.

A. Utvrđivanje činjenica

83. Da bi ustanovio činjenice, Evropski sud se oslanja na napomene stranaka i na mnogobrojne dokumente koje su stranke predložile, kao i na iskaze svedoka saslušanih u Strazburu.

84. Evropski sud je takođe imao uvid u izveštaje međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija, kao što su Komitet za monitoring PSSE, *HRW*, *FIDH* i Godišnji izveštaj poverenika za ljudska prava Ruske Federacije (ruski ombudsman). Neki od dokumenata koje je dostavila država podnosilac predstavke takođe se pojavljuju u tim izveštajima.

1. Dodatni pismeni dokazi

85. Pored toga, u pismima od 28. juna 2010. i 8. marta 2011. i na ročištu na kome su saslušani svedoci, Evropski sud je zatražio od tužene države da predoči sledeće dopunske dokumente:

i) mesečne statističke preglede u vezi s proterivanjem državljana Gruzije tokom 2006. i 2007. godine kako bi se omogućilo poređenje između proterivanja pre i posle oktobra 2006, kada su navodno započela masovna hapšenja i proterivanja državljana Gruzije; tužena država je odgovorila da ima samo godišnje i polugodišnje statističke podatke koje je dostavila Evropskom sudu;

ii) dve okružnice, broj 0215 i broj 849, s kraja septembra 2006, koje su izdali Glavna uprava za unutrašnje poslove Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti i Ministarstvo unutrašnjih poslova Ruske Federacije i na koje se odnose dokumenti koje je predočila država podnosilac predstavke; tužena država je osporila autentičnost tih dokumenata i saopštila da ne može da dostavi okružnice o kojima je reč zato što su one označene kao „državna tajna” (vidi stav 32, gore);

iii) spise u vezi s disciplinskim postupcima vođenim protiv ruskih zvaničnika koji su raznim ruskim školama uputili zahteve za dostavljanje spiskova gruzijskih đaka; tužena država je dostavila jednu kopije nekoliko dokumenata u kojima se ukazuje na to da su zvaničnicima o kojima je reč izrečene disciplinske kazne;

iv) statističke podatke o broju odluka koje su ruski sudovi doneli u žalbenom postupku na rešenja o proterivanju državljana Gruzije u predmetnom periodu (od oktobra 2006. do januara 2007); u pismu kojim je 15. aprila 2011. odgovorila na taj zahtev, tužena država je ponovo saopštila da ne poseduje mesečne statističke podatke u vezi s proterivanjem državljana Gruzije (nacionalnost počinilaca administrativnih prekršaja ne evidentira se u statističkim pregledima redovnih sudova, a elektronska baza podataka za celu Rusku Federaciju postoji tek od 2010. godine), ali da je ipak u stanju da za period o kome je reč dostavi informacije pribavljene manuelnom tehnikom od sudova u osamnaest regiona Ruske Federacije tako što Evropskom sudu dostavlja kopije 86 odluka o žalbi; takođe treba ukazati na to da se 42 odluke među tih 86 odluka odnose na gruzijske državljane koji su proterani u spornom periodu, a dvadeset jednom takvom odlukom poništene su odluke prvostepenih sudova; sem toga, od 86 odluka donetih u žalbenom postupku koje su dostavljene Evropskom sudu, samo osam odluka odnosi se na grad Moskvu, a 17 na grad Sankt Peterburg, iako se većina proterivanja državljana Gruzije dogodila upravo u tim dvama gradovima; konačno, jedna odluka doneta u žalbenom postupku od njih osam koje su se odnosile na Moskvu i 12 odluka donetih u žalbenom postupku od njih 17 koje su se odnosile na Sankt Peterburg nalagale su da se predmet vrati upravnim organima uz obrazloženje da su policajci odveli

državljanke Gruzije neposredno pred sud, a da ih prethodno nisu odveli u Federalnu službu za migracije, kako je to propisano zakonom.

2. Saslušanje svedoka

86. U nedelji od 31. januara do 4. februara 2011. delegacija sudija Velikog veća saslušala je ukupno dvadeset jednog svedoka, od kojih je njih devetoro predložila država podnosilac predstavke, njih desetoro je predložila tužena država, dok je dva svedoka odabrala sama delegacija.

87. Devet svedoka koje je predložila država podnosilac predstavke (sa izuzetkom svedoka br. 8, inače supruge pokojnog g. Togonidzea, koja je bila „posredni” svedok događaja, i g. Pataridzea, koji je u predmetnom vremenu bio konzul Gruzije u Ruskoj Federaciji) državljani su Gruzije koje su ruske vlasti uhapsile, pritvorile i proterale. Njihovo svedočenje odnosilo se na uslove hapšenja, pritvaranja i proterivanja u jesen 2006. godine.

88. Deset svedoka koje je predložila tužena država su državni funkcioneri Ruske Federacije, čije se svedočenje prvenstveno odnosilo na uslove hapšenja, pritvaranja i proterivanja državljana Gruzije, statističke podatke i autentičnost uputstava koje je izdala Uprava za unutrašnje poslove Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti, kao i okružnica na koje se ta uputstva pozivaju.

89. Dvojica svedoka koje je odabrao Evropski sud su g. Eörsi, koji je u predmetnom vremenu bio izvestilac Komiteta za monitoring PSSE i g. Tugushi, koji je u to doba bio funkcioner zadužen za ljudska prava pri Misiji OEBS u Gruziji.

90. Delegacija je takođe planirala da sasluša i druge svedoke, uključujući g. Piotrovskog, koji je u predmetnom vremenu bio VD načelnika Glavne uprave za unutrašnje poslove Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti i za koga se pretpostavlja da je potpisao Uputstvo, od 2. oktobra 2006, čiji je cilj bio da se „[poveća] delotvornost sprovođenja... okružnice br. 0215, od 30. septembra 2006.” (vidi stav 31, gore). Dan pre no što je on trebalo da svedoči, predstavnik tužene države je saopštio da je Piotrovskiy hitno primljen u bolnicu, o čemu je dostavio i odgovarajuću bolničku potvrdu.

91. Delegacija je takođe želela da sasluša g. Lukina, koji je u predmetnom vremenu bio poverenik za ljudska prava Ruske Federacije, ali on nije odgovorio na poziv Evropskog suda.

92. Konačno, delegacija je takođe želela da sasluša gđu Pamfilovu, koja je u predmetnom vremenu bila na čelu Saveta za ljudska prava i civilno društvo Predsednika Ruske Federacije. Međutim, nije bilo moguće da se ona sasluša kao svedok zato što je, kako je objašnjeno u pismu od 15. oktobra 2010, tužena država obavestila Evropski sud da gđa Pamfilova više nije javni zvaničnik, nego je privatno lice, tako da tužena država više nije u stanju da dostavi Evropskom sudu njenu adresu. Ovde treba naglasiti da su visoke strane ugovornice u obavezi da dostave svaki sudski poziv svedoku

koji boravi na njihovoj teritoriji (vidi Pravilo A5 stav 4, prva rečenica, Aneksa Poslovnika Suda).

B. Načela procene dokaza

93. Kod procene dokaza, Evropski sud je usvojio standard dokazivanja „van razumne sumnje” koji je utvrđen u dvama predmetima formiranim na osnovu međudržavnih predstavki (vidi *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 18. januar 1978, stav 161, Series A br. 25 i *Kipar protiv Turske* [GC], br. 25781/94, stav 113, ECHR 2001-IV) koji je u međuvremenu postao deo utvrđene sudske prakse Evropskog suda (vidi, *inter alia*, *Ilaşcu i drugi protiv Moldavije i Rusije* [GC], br. 48787/99, stav 26, ECHR 2004-VII i *Davydov i ostali protiv Ukrajine*, br. 17674/02 i 39081/02, stav 158, 1. jul 2010).

94. Međutim, nikada nije bila namera Evropskog suda da pozajmi pristup unutrašnjih pravnih sistema koji taj standard koriste u krivičnim predmetima. Uloga Evropskog suda nije da odlučuje o krivici saglasno krivičnom pravu, niti o građanskopravnoj odgovornosti, već o odgovornosti visokih strana ugovornica prema Konvenciji. Specifičnost zadatka Suda saglasno članu 19. Konvencije – da obezbedi da visoke strane ugovornice poštuju obaveze koje su preuzele u pogledu garantovanja osnovnih prava utvrđenih Konvencijom – uslovljava njegov pristup pitanjima posrednih i neposrednih, neoborivih dokaza. U postupcima pred Evropskim sudom ne postoje procesne barijere kada je reč o prihvatljivosti dokaza, niti postoje unapred utvrđene formule za procenu dokaza. Evropski sud donosi zaključke koji su, po njegovom mišljenju, potkrepljeni slobodnom procenom svih dokaza, uključujući i zaključke koji mogu proisticati iz činjenica i iz podnesaka stranaka. Prema utvrđenoj sudskoj praksi Evropskog suda, neoboriv dokaz može proisteći iz koegzistencije dovoljno jakih, jasnih i saglasnih zaključaka ili sličnih nespornih faktičkih pretpostavki. Štaviše, nivo uverljivosti koji je neophodan za donošenje određenog zaključka i, s tim u vezi, raspodela tereta dokazivanja suštinski su povezani s konkretnošću činjenica, prirodom iznetih navoda i pravom po Konvenciji, koja je predmet spora. Evropski sud takođe obraća posebnu pažnju na ozbiljnost i važnost koju pridaje presudi o tome da je neka visoka strana ugovornica prekršila osnovna prava (vidi, *inter alia*, *Nachova i ostali protiv Bugarske* [GC], br. 43577/98 i 43579/98, stav 147, ECHR 2005-VII i *Mathew protiv Holandije*, br. 24919/03, stav 156, ECHR 2005-IX).

95. Kada bude utvrđivao da li postoji određena administrativna praksa, Evropski sud se neće osloniti na koncepciju po kojoj teret dokazivanja snosi jedna ili druga od dveju država koje su stranke u sporu, već će pre proučiti sav materijal koji ima pred sobom, iz kog god izvora da taj materijal potiče (vidi, *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva* i *Kipar protiv Turske*, gore navedeno, *ibid.*). Pored toga, element koji može biti uzet u obzir predstavlja

i ponašanje stranaka u odnosu na nastojanja Evropskog suda da pribavi dokaze (vidi *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Ilaşcu i ostali* i *Davydov i ostali*, gore navedeno, *ibid.*).

II NAVODNA POVREDA ČLANA 38. KONVENCIJE

96. S obzirom na uporno odbijanje tužene države da Evropskom sudu dostavi primerak dveju okružnica, br. 0215 i br. 849, s kraja septembra 2006, koje su izdali Glavna uprava za unutrašnje poslove Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti i Ministarstvo unutrašnjih poslova Ruske Federacije (vidi stav 30, gore), Evropski sud smatra celishodnim da razmatranje predmeta koji ima pred sobom započne tako što će analizirati da li je tužena država ispunila svoju procesnu obavezu shodno članu 38. Konvencije, koja glasi kako sledi:

„Sud nastavlja ispitivanje predmeta zajedno s predstavnicima stranaka i, ako je to potrebno, preduzima istragu, za čije će mu efikasno sprovođenje zainteresovane visoke strane ugovornice obezbediti sve neophodne uslove.”

A. Stanovišta koja su iznele stranke

1. *Država podnosilac predstavke*

97. Država podnosilac predstavke navela je da tužena država nije pružila dovoljno objašnjenje svog odbijanja da Evropskom sudu dostavi okružnice br. 0215 i br. 849. Pozivajući se na relevantnu sudsku praksu Evropskog suda, država podnosilac predstavke je zatražila od Evropskog suda da izvede povoljne zaključke u pogledu osnovanosti njenih navoda i da zaključi kako je u ovom slučaju bio prekršen član 38. Konvencije.

2. *Tužena država*

98. Tužena država je, sa svoje strane, saopštila da nije u poziciji da Evropskom sudu dostavi okružnice o kojima je reč zato što su one označene kao „državna tajna” i ne mogu biti obelodanjene. Prema saopštenju Ministarstva unutrašnjih poslova Ruske Federacije, u tim okružnicama nema naloga kojim se od administrativnih organa Ruske Federacije zahteva da preduzmu mere kojima će hotimično prekršiti prava državljana Gruzije. Prilikom saslušanja svedoka, g. Nikishin, koji je u vreme svedočenja bio zamenik načelnika Odeljenja za pravna pitanja pri Ministarstvu unutrašnjih poslova u Moskvi, potvrdio je da je Uputstvo od 2. oktobra 2006, koje je navodno izdala Glavna uprava za unutrašnje poslove Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti, predstavljalo falsifikat, kao i da su dve okružnice pod brojem 0215 i brojem 849 (ova druga je zapravo telegram) bile označene kao „državna tajna” i da je u njima ukazano na različite nacionalne kriminalne grupe, ali nije bilo selektivnog ukazivanja na državljane Gruzije.

Obelodanjivanje tih okružnica zabranjeno je prema ruskom unutrašnjem pravu...

B. Procena Evropskog suda

1. Opšta načela

99. Evropski sud još jednom naglašava sledeća opšta načela koja je utvrdio u vezi s pojedinačnim predstavkama i koja takođe treba da budu primenjena na međudržavne predstavke:

„... Od presudnog je značaja za delotvorno funkcionisanje sistema pojedinačnih predstavki uvedenog shodno članu 34. Konvencije da visoke strane ugovornice preduzmu sve što je neophodno da bi omogućile valjano i delotvorno razmatranje predstavki. Ta obaveza nalaže visokim stranama ugovornicama da obezbede sve neophodne uslove Sudu, bez obzira na to da li on sprovodi istragu i tom prilikom utvrđuje činjenice ili obavlja svoju opštu dužnost u pogledu razmatranja predstavki. Ukoliko neka država ne dostavi sve informacije koje poseduje, a to pritom ne objasni na zadovoljavajući način, to ne samo da može pospešiti izvođenje zaključka o osnovanosti tvrdnji podnosioca predstavke, već se može negativno odraziti i na nivo i na ocenu nivoa na kome tužena država ispunjava svoje obaveze iz člana 38. Konvencije (vidi *Tahsin Acar protiv Turske* [GC], br. 26307/95, stavovi 253–254, ECHR 2004-III; *Timurtaş protiv Turske*, br. 23531/94, stavovi 66. i 70, ECHR 2000-VI; i *Tanrikulu protiv Turske* [GC], br. 23763/94, stav 70, ECHR 1999-IV).”

(vidi *Janowiec i ostali protiv Rusije* [GC], br. 55508/07 i 29520/09, stav 202, ECHR 2013).

2. Primena opštih načela

100. U datom predmetu, Evropski sud primećuje da je u svome pismu od 28. juna 2010. zatražio od tužene države da mu dostavi primerak okružnica br. 0215 i br. 849 – na koje se ukazuje u Uputstvu br. 122721/08, od 2. oktobra 2006, koje je izdala Glavna uprava za unutrašnje poslove Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti, u Nalogu, od 2. oktobra 2006. (br. 12272/11), VD načelnika policije Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti, kao i u Informativnoj belešci, od 18. oktobra 2006, koju je izdala Federalna služba za migracije (vidi stavove 30. i 31. gore) – a koje on smatra suštinski važnim dokumentima za utvrđivanje činjenica u datom predmetu.

101. Kada je delegacija sudija usmeno saslušavala svedoke, ona je još jednom naglasila predstavniku tužene države da Evropski sud zahteva da mu se dostavi kopija tih dveju okružnica i pritom mu je skrenula pažnju na pravila 44 A-C (Obaveza saradnje sa Evropskim sudom) i Pravilo 33. (Javni karakter dokumenata) Poslovnika Suda.

102. U svom drugom pismu, od 8. marta 2011, Evropski sud je još jednom ponovio taj zahtev u pismenoj formi i ponovo se pozvao na dva gore pomenuta pravila, izričito navodeći, u skladu s formulacijom

sadržanom u Pravilu 44. C da „kada stranka propusti da iznese dokaze ili da dostavi podatke koje je zatražio Sud, ili propusti da obelodani podatke koje je sama predložila kao relevantne, ili na neki drugi način propušta da aktivno učestvuje u postupku, Sud može iz takvog ponašanja izvući zaključke koje smatra prikladnima”.

103. Tužena država, sa svoje strane, nije osporila postojanje okružnica, ali je navela da njihov sadržaj ne odgovara navodima koje je iznela država podnosilac predstavke, istovremeno odbijajući da Evropskom sudu dostavi kopije tih okružnica uz obrazloženje da su one označene kao „državna tajna”, pa je njihovo obelodanjivanje stoga zabranjeno prema ruskom unutrašnjem pravu.

104. Evropski sud još jednom naglašava da „u slučajevima u kojima postoje sukobljena viđenja događaja, Evropski sud neminovno prilikom utvrđivanja činjenica biva suočen sa istim onim teškoćama s kojima se suočava svaki prvostepeni sud. Kada, kao što je ovde slučaj, tužena država ima isključivi pristup informacijama koje bi mogle da potvrde ili ospore navode [države] podnosioca predstavke, svako odsustvo saradnje tužene države bez zadovoljavajućeg objašnjenja može podstaći donošenje zaključaka u pogledu osnovanosti navoda [države] podnosioca predstavke (vidi *Imakayeva protiv Rusije*, br. 7615/02, stav 111, ECHR 2006-XIII [izvodi]).

105. Pored toga, kao što je već ukazano u predmetima koji su se odnosili na dokumente označene kao „državna tajna”, tužena država se ne može osloniti na odredbe unutrašnjeg prava kako bi opravdala svoje odbijanje da se povinuje zahtevu Evropskog suda i predoči dokaze (vidi, *mutatis mutandis*, *Davydov i ostali*, gore navedeno, stav 170; *Nolan i K. protiv Rusije*, br. 2512/04, stav 56, 12. februar 2009; i *Janowiec i ostali*, gore navedeno, stav 206).

106. Konačno, Evropski sud primećuje da u ovom konkretnom slučaju tužena država nije dala konkretno objašnjenje za tajnost okružnica o kojima je reč. Stoga Evropski sud ima ozbiljne sumnje u pogledu navedene klasifikacije jer, čak i ukoliko se radi o internim dokumentima, da bi se te okružnice sprovele, na njih je morala biti skrenuta pažnja velikog broja javnih funkcionera na različitim nivoima državne uprave.

107. Evropski sud ponovo naglašava da je jedan od kriterijuma koje je usvojio kada je reč o proceni tajnosti nekog dokumenta to da li je u postojanje tog dokumenta bio upućen ma ko van tajne obaveštajne službe i najviših državnih zvaničnika (vidi, *mutatis mutandis*, *Nolan i K.*, gore navedeno, stav 56 i *Janowiec i ostali*, gore navedeno, stav 206).

108. Čak i ako se pretpostavi da je tužena država imala legitimni interes bezbednosti da ne obelodani okružnice o kojima je reč, mora se istaći da je Evropski sud tuženoj državi skrenuo pažnju na mogućnosti sadržane u Pravilu 33. stav 2. Poslovnika Suda o ograničavanju pristupa javnosti (vidi, *mutatis mutandis*, *Shamayev i ostali protiv Gruzije i Rusije*, br. 36378/02,

stavovi 15–17, 246. i 362, ECHR 2005-III, gde su predsedniku veća izneta uveravanja o poverljivosti određenih dokumenata koje je dostavila Vlada Rusije).

109. Imajući na umu sve te činioce, Evropski sud smatra da tužena država nije ispunila svoju obavezu da obezbedi sve neophodne uslove Sudu kako bi on mogao da ostvari svoj zadatak utvrđivanja svih činjenica datog predmeta, onako kako to nalaže član 38. Konvencije. Evropski sud će iz te okolnosti izvući sve zaključke koje smatra relevantnima u pogledu osnovanosti suštine navoda koje je iznela država podnosilac predstavke.

110. Prema tome, u ovom slučaju je bio prekršen član 38. Konvencije.

III NAVODNO POSTOJANJE ADMINISTRATIVNE PRAKSE, PITANJE ISCRPLJENOSTI UNUTRAŠNJIH PRAVNIH LEKOVA I PRAVILO O ROKU OD ŠEST MESECI

111. Evropski sud ponovo naglašava da je veće u svojoj odluci o prihvatljivosti ukazalo na postojanje „*prima facie* dokaza” administrativne prakse, ali je raspravi o suštini predstavke pridružilo „razmatranje svih ostalih pitanja koja se tiču postojanja i obima takve administrativne prakse, kao i njene usklađenosti sa odredbama Konvencije” i pitanje primenljivosti pravila o roku od šest meseci. Raspravi o suštini predstavke takođe je, kao blisko povezano s postojanjem administrativne prakse, pripojena rasprava o „pitanju primene pravila o iscrpljenosti unutrašnjih pravnih lekova i poštovanja tog pravila u okolnostima datog predmeta” (vidi *Gruzija protiv Rusije [I]* [odl.], br. 13255/07, stavovi 44–46. i 50, od 30. juna 2009).

A. Administrativna praksa i pitanje iscrpljenosti unutrašnjih pravnih lekova

1. Stanovišta stranaka

a. Administrativna praksa

i. Stanovište koje je zastupala država podnosilac predstavke

112. Država podnosilac predstavke je u svom osnovnom podnesku tvrdila da u ovom predmetu postoje dva sastavna činioca administrativne prakse, konkretno, ponavljanja određenih radnji i zvanično tolerisanje tih radnji.

113. Kada je reč o ponavljanju određenih radnji, svedoci koje je pozvala država podnosilac predstavke potvrdili su delegaciji sudija Velikog veća da je hapšenje, pritvaranje i proterivanje državljana Gruzije koje je u jesen 2006. sprovodila Ruska Federacija bilo, po svojoj prirodi, organizovano. Sem toga, izjavili su da se, iako se oni nikada ranije nisu suočili ni sa

kakvim teškoćama, odjednom ispostavilo da njihove isprave više nisu važeće. To je bio dodatni dokaz da su akcije ruskih vlasti bile u dovoljnoj meri brojne i dobro organizovane da se na osnovu toga može zaključiti kako je postojao obrazac kršenja prava, što isključuje mogućnosti zaključka da su to bili izuzetni i izolovani slučajevi. Postojanje administrativne prakse postaje posebno očigledno kada se uzme u obzir da je broj državljana Gruzije koji su proterani u jesen 2006. veći nego u mesecima i godinama pre ili posle toga. To je takođe dodatno potvrđeno činjenicom da tužena država nije osporila da je suspendovala poštanske komunikacije s Gruzijom, kao i da je 5. novembra 2006. Savet Federacije (dvodomno zakonodavno telo) Ruske Federacije pooštrilo mere protiv kršenja imigracionog zakonodavstva. Konačno, tužena država se pozvala na izveštaje nekoliko međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija (pre svega *HRW*), kao i medija o problemu rasizma i ksenofobije u Ruskoj Federaciji u celini gledano, odnosno o problemu antigruzijske politike koja se ispoljila u jesen 2006. godine.

114. Što se tiče zvaničnog tolerisanja (kršenja prava), država podnosilac predstavke se pre svega pozvala na Izveštaj *HRW*, u kome je ukazano na to da su i niži i viši nivoi ruske vlasti radili zajedno na sprovođenju masovnog proterivanja Gruzina. U tom izveštaju ukazano je na široko rasprostranjenu policijsku praksu kontrole isprava etničkih Gruzina i, pre svega, na uputstva koja je Glavna uprava za unutrašnje poslove Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti izdala policiji, Federalnoj službi za migracije i sudovima tražeći da preduzmu potrebne mere kako bi identifikovali i proterali gruzijske državljane. Sem toga, iskazi žrtava i izveštaji međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija i medija potvrđuju da postoje kako uputstva zasnovana na okružnicama br. 0215 i br. 849, tako i same te okružnice. Država podnosilac predstavke pre svega se pozvala na Godišnji izveštaj poverenika za ljudska prava Ruske Federacije za 2006. Konačno, ruski zvaničnici su jednom broju škola na teritoriji Ruske Federacije poslali zahteve za dostavljanje spiskova gruzijskih učenika kako bi se identifikovali njihovi roditelji. Sama činjenica da lica koja su uputila takve, očigledno nezakonite zahteve nisu bila propisno kažnjena predstavlja dodatni dokaz diskriminatorne politike koja je sprovedena prema državljanima Gruzije u jesen 2006. godine.

ii. Stanovište koje je zastupala tužena država

115. Tužena država je negirala sve te navode. Po njenom mišljenju, svedoci koje je saslušala delegacija sudija Velikog veća nisu predočili nijedan dokaz kojim bi potvrdili tvrdnje gruzijskih vlasti o tome da je Ruska Federacija, u odgovor na hapšenje ruskih oficira optuženih za špijunažu, organizovala i ovlasila tlačenje gruzijskih državljana i organizovala njihovo masovno nezakonito hapšenje i kolektivno proterivanje.

116. Tužena država je navela da su radnje koje je preduzela protiv gruzijskih državljana u vezi s njihovom odgovornošću za počinjene administrativne prekršaje i mere njihovog proterivanja s teritorije Rusije bile u skladu sa zakonom i da se tim merama težilo ostvarenju legitimnog cilja, kao i da nijedna od tih mera nikada nije bila povezana sa etničkim statusom gruzijskih državljana ili njihovom nacionalnom pripadnošću, niti je bila motivisana tim etničkim statusom, odnosno nacionalnom pripadnošću. Ruske vlasti nikada nisu protiv državljana Gruzije sprovodile nikakvu vrstu administrativne prakse ili kolektivnog proterivanja u značenju koje tome pridaje Konvencija.

117. Tužena država pre svega smatra da država koja je podnosilac predstavke nije pružila nijedan dokaz autentičnosti uputstava koje je navodno izdala Glavna uprava za unutrašnje poslove Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti – uključujući Uputstvo od 2. jula 2006. s potpisom g. Piotrovskog, čija se „navodna” kopija između ostalog pojavljuje i u Aneksu uz Izveštaj PSSE, Izveštaj *HRW* i Izveštaj poverenika za ljudska prava Ruske Federacije – a u kome se ukazuje na koordinaciju između administrativnih organa i organa sudske vlasti u sprovođenju politike proterivanja kojoj su meta konkretno državljanjani Gruzije. Samo pominjanje takve koordinacije je sasvim apsurdno s obzirom na to da su ruski sudovi nezavisni od izvršne vlasti. Sem toga, tokom saslušanja svedoka, ruski zvaničnici su potvrdili da nijedno takvo uputstvo nikada nije izdato. Isto važi i za Nalog VD načelnika policije Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti od 2. juna 2006. i za Informativnu belešku Federalne službe za migracije od 18. oktobra 2006. Jedina uputstva na koja su se ruski zvaničnici pozvali bila su uputstva zamenika vrhovnog tužioca, koji je zatražio od svih tužilaca da pooštire nadzor kako bi jemčili poštovanje ustavnih prava i sloboda svih državljana ZND (vidi stav 38, gore). Kada je reč o okružnicama br. 0215 i br. 849, na kojima su navodno bila zasnovana ta uputstva, Nalog i Informativna beleška, tužena država je osporila da je njihov sadržaj bio onakav kakav je navela država podnosilac predstavke.

118. Sem toga, ruski zvaničnici koji su zatražili da im se dostave spiskovi gruzijskih učenika koji pohađaju škole u Ruskoj Federaciji bili su izolovani slučajevi (upućena su samo četiri takva zahteva u dva administrativna entiteta) i svi su oni bili propisno kažnjeni, što je potvrđeno i prilikom saslušanja svedoka.

119. Tužena država je takođe osporila statističke podatke koje je kao dokaze predočila država podnosilac predstavke, smatrajući da nema nijednog zvaničnog statističkog podatka koji bi mogao da potkrepi tvrdnje gruzijskih vlasti o dotad neviđenom masovnom proterivanju gruzijskih državljana u periodu o kome je reč, odnosno da se statistički ne mogu potkrepiti navodi o masovnoj „antigruzijskoj kampanji”. Tužena država je, u celini uzev, osporila relevantnost informacija navedenih u određenim izveštajima, što pre svega obuhvata Izveštaj *HRW* i Izveštaj Komiteta za

monitoring PSSE, i pritom je tvrdila da se ti izveštaji u velikoj meri temelje na izjavama gruzijskih vlasti ili gruzijskih državljana i da nisu potkrepljeni dokumentima, niti bilo kakvim drugim prihvatljivim dokazima. Prema tome, nije moguće osloniti se na te izveštaje i na osnovu njih zaključiti da je tužena država počinila teške prekršaje prava po Konvenciji.

b. Iscrpljenost unutrašnjih pravnih lekova

i. Stanovište države podnosioca predstavke

120. U alternativnoj varijanti, i u slučaju da pravilo o iscrpljenosti unutrašnjih pravnih lekova ipak bude primenjeno na dati predmet, država podnosilac predstavke stoji na stanovištu da su pravni lekovi na koje se pozvala tužena država bili nedelotvorni i nedostupni u konkretnom kontekstu datog predmeta. Štaviše, opšti kontekst antigruzijske kampanje koju su sprovele ruske vlasti i koja je imala za posledicu masovna kršenja ljudskih prava oslobodili su gruzijske državljane obaveze da iskoriste te pravne lekove.

Pre svega, dok su se još nalazili u Ruskoj Federaciji, gruzijski državljani se nisu žalili na rešenja o proterivanju zato što nisu bili obavešteni o toj mogućnosti, a u nekim slučajevima su ih ruski zvaničnici čak primoravali da potpišu formulare kojima se odriču svog prava žalbe. Posle toga, kada su već bili proterani s teritorije Ruske Federacije, više nisu mogli da ulože žalbu ili prigovor zato što su svi vidovi komunikacije između dve države bili prekinuti i zato što nije bilo moguće koristiti usluge Gruzijskog konzulata u Ruskoj Federaciji, niti Konzulata Ruske Federacije u Gruziji. Sem toga, rešenja o proterivanju su bila subjektivna i njima su bila prekršena pravila ruskog Zakonika o administrativnim prestupima, saglasno kojima takve odluke ne mogu biti izvršene pre isteka roka žalbe od najviše jedanaest dana (vidi stav 77, gore). Konačno, sve manjkavosti odluka koje je predočila tužena država u svom pismu od 15. aprila 2011. (vidi stav 85 *in fine*, gore) potvrđuju da su unutrašnji pravni lekovi u predmetnom vremenu bili nedelotvorni.

ii. Stanovište tužene države

121. Prema stanovištu tužene države, na osnovu iskaza svedoka jasno je da su svi gruzijski državljani koje je država podnosilac predstavke pozvala da svedoče nezakonito boravili na teritoriji Ruske Federacije i da su mogli da iskoriste dostupne i delotvorne unutrašnje pravne lekove kako bi osporili rešenja o proterivanju. Pre no što su zaista proterani, oni su mogli da ulože žalbu, odnosno prigovor ili da zatraže sudsku reviziju ili da koriste pravni lek kojim se osporava primena materijalnog ili procesnog prava i na taj način ospore sudska rešenja koja su protiv njih doneta. U svome pismu od 15. aprila 2011, kojim su odgovorile na zahtev Evropskog suda, ruske vlasti su veoma podrobno objasnile sve pravne mehanizme koje rusko unutrašnje

pravo pruža u vidu sudske zaštite u slučaju takvih povreda prava i naveden je spisak primera odluka ruskih sudova donetih u žalbenom postupku po žalbama koje su izjavili državljani Gruzije. Sve te informacije u potpunosti su konzistentne sa statističkim podacima o broju gruzijskih državljana proteranih iz Rusije i sa izjavama ruskih vlasti u kojima se navodi da u Rusiji u predmetnom vremenu nije sprovedena „antigruzijaska kampanja” niti se radilo o kolektivnom proterivanju državljana Gruzije. Gruzijски državljani su takođe mogli da se žale javnom tužilaštvu, koje prema ruskom zakonodavstvu ima pravo da uloži žalbu (*npomecm*) pozivajući se na povredu materijalnog ili procesnog prava ili da zatraži reviziju donete odluke.

2. Procena Evropskog suda

a. Opšta načela

122. Evropski sud još jednom naglašava da se administrativna praksa sastoji od dva elementa: „ponavljanja radnji” i „zvanične tolerancije” (vidi *Francuska, Norveška, Danska, Švedska i Holandija protiv Turske*, br. 9940-9944/82, odluka Komisije od 6. decembra 1983, stav 19, DR 35 i *Kipar protiv Turske*, gore navedeno, stav 99).

123. Kada je reč o „ponavljanju radnji”, Evropski sud to opisuje kao „akumulaciju identičnih ili analognih kršenja (prava po Konvenciji) koja su u dovoljnoj meri brojna i međusobno povezana da se ne mogu svoditi na puke izolovane incidente ili izuzetke, već predstavljaju obrazac ili sistem” (vidi *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, gore navedeno, stav 159. i *Kipar protiv Turske*, gore navedeno, stav 115).

124. Pod pojmom „zvaničnog tolerisanja” podrazumeva se da se „nezakonite radnje tolerišu u tom smislu da pretpostavljeni ne preduzimaju nikakve mere kako bi kaznili lica koja su za te radnje neposredno odgovorna, iako znaju za te radnje, ili kako bi sprečili ponavljanje navedenih radnji; ili da viši organ, suočen s mnogobrojnim navodima, ispoljava indiferentnost tako što odbija da sprovede bilo kakvu adekvatnu istragu istinitosti ili neistinitosti tih navoda; ili da se u sudskom postupku uskraćuje mogućnost pravične sudske rasprave o takvim pritužbama”. Kada je reč o tom poslednjem elementu, Komisija je dodala da „svaka akcija koju preduzima viši organ vlasti mora biti dovoljno obuhvatna da stane na put ponavljanju navedenih radnji ili da prekine obrazac ili sistem (vidi *Francuska, Norveška, Danska, Švedska i Holandija protiv Turske*, gore navedeno, *ibid.*). S tim u vezi Evropski sud je primetio da je „nezamislivo da viši organ vlasti u nekoj državi ne bude svestan da postoji takva praksa ili da nije u najmanju ruku ovlašćen da sazna za nju. Sem toga, saglasno Konvenciji, ti organi su strogo odgovorni za ponašanje onih koji su im podređeni; ti organi su dužni da potčinjenima nametnu svoju volju i ne

mogu se kriti iza vlastite nemogućnosti da obezbede poštovanje onoga što traže” (vidi *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, gore navedeno, stav 159).

125. Kada je reč o pravilu koje se odnosi na iscrpljenost unutrašnjih pravnih lekova, Evropski sud ponavlja da se, saglasno njegovoj sudskoj praksi u međudržavnim sporovima, to pravilo u načelu ne primenjuje tamo gde se država podnosilac predstavke „žali na postojanje prakse kao takve, u cilju sprečavanja njenog nastavljanja ili ponavljanja, ali ne traži... od Evropskog suda da donese odluku o svakom pojedinačnom slučaju koji se podastire kao dokaz ili ilustracija takve prakse” (vidi *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, gore navedeno, stav 159). U svakom slučaju, to načelo se ne primenjuje tamo gde je „dokazano da postoji administrativna praksa, konkretno, da postoje radnje koje su u potpunom neskladu s Konvencijom, kao i da ih država zvanično toleriše, a pritom je još dokazano i da su te radnje i ta tolerancija po svojoj prirodi takvi da bi svaki postupak bio uzaludan ili nedelotvoran” (vidi *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, gore navedeno, *ibid*; *Akdivar i ostali protiv Turske*, 16. septembar 1996, stav 67, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV i *Kipar protiv Turske*, gore navedeno, stav 99).

126. Međutim, pitanje delotvornosti i dostupnosti unutrašnjih pravnih lekova može se smatrati dodatnim dokazom postojanja ili nepostojanja takve prakse (vidi, pre svega, *Kipar protiv Turske*, gore navedeno, stav 87).

127. Evropski sud smatra da je razmatranje ovog pitanja zajedno s pitanjem postojanja administrativne prakse posebno primereno u ovom konkretnom predmetu.

b. Primena opštih načela

i. Administrativna praksa

128. U datom predmetu, od Evropskog suda se ne traži da donese presudu o pojedinačnim kršenjima prava zajemčenih Konvencijom; međutim, svi ti pojedinačni slučajevi na koje je skrenuta pažnja Evropskog suda mogu se razmotriti kao dokaz moguće prakse (vidi *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, gore navedeno, stav 157. *in fine*).

129. Da bi utvrdio da li je postojala ili nije postojala administrativna praksa, Evropski sud će razmotriti dokaze koje ima na raspolaganju u svetlu gore utvrđenih kriterijuma (vidi stavove 93–95, gore).

130. S tim u vezi, Evropski sud pre svega ističe da se statistički podaci koje su stranke predočile razlikuju u pogledu tačnog broja državljana Gruzije koji su bili uhapšeni, pritvoreni i proterani u periodu o kome je reč (od kraja septembra 2006. do kraja januara 2007) (vidi stavove 27. i 28, gore).

131. Zaista, država podnosilac predstavke tvrdila je da su u tom periodu doneta 4.634 rešenja o proterivanju državljana Gruzije, od kojih je 2.380 njih bilo pritvoreno i silom proterano, dok su preostala 2.254 državljanina

Gruzije sama napustila zemlju, s tim što je naglo povećanje broja proterivanja zabeleženo od početka 2006. u poređenju s prethodnim periodom.

132. Tužena država je, sa svoje strane, sve vreme tvrdeći da ima samo godišnje ili polugodišnje statističke podatke, saopštila da su tokom 2006. godine izdata 4.022 upravna rešenja o proterivanju državljana Gruzije, napominjući da je od 1. oktobra 2006. do 1. aprila 2007. rešenje o proterivanju doneto za 2.862 državljanina Gruzije.

133. Evropski sud ističe da je tužena država dostavila statističke podatke za period od 1. oktobra 2006. do 1. aprila 2007, što ne odgovara polovini kalendarske godine i sugeriše da su ipak prikupljeni i mesečni statistički podaci.

134. S obzirom na činjenicu da mu nisu bili dostavljeni mesečni statistički podaci za 2006. i 2007. godinu, Evropski sud nije u položaju da prihvati da broj koji je navela tužena država odgovara tačnom broju državljana Gruzije proteranih u predmetnom periodu.

135. Prema tome, Evropski sud smatra da ne postoji ništa što bi mu omogućilo da utvrdi da navodi države podnosioca predstavke o broju državljana koji su bili proterani u predmetnom periodu i o naglom povećanju tog broja u poređenju s periodom koji je prethodio oktobru 2006. nisu pouzdani. Stoga Evropski sud u svom razmatranju datog predmeta pretpostavlja da je u predmetnom periodu bilo doneto više od 4.600 rešenja o proterivanju državljana Gruzije, a od tog broja je oko 2.380 njih bilo pritvoreno i silom proterano.

136. U svetlu celokupnog materijala koji ima pred sobom, Evropski sud primećuje da su se događaji o kojima je reč zbili u isto vreme, konkretno krajem septembra ili početkom oktobra 2006: izdavanje okružnica i uputstava, masovna hapšenja i proterivanja državljana Gruzije, letovi iz Moskve u Tbilisi i pisma koja su ruski zvaničnici poslali školama. U tom smislu je značajna i podudarnost opisa spornih događaja koje su iznele međunarodne vladine i nevladine organizacije (vidi stavove 63–74, gore).

137. Tužena država je osporila dokaznu vrednost informacija sadržanih u izveštajima tih organizacija.

138. Međutim, Evropski sud ponovo naglašava da on, kao „gospodar vlastitog postupka i donosilac sopstvenih pravila ima punu slobodu da proceni ne samo prihvatljivost i relevantnost već i dokaznu vrednost svakog pojedinačnog dokaza koji ima pred sobom” (vidi *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, gore navedeno, stav 210. *in fine*). Evropski sud je često pridavao značaj informacijama sadržanim u nedavnim izveštajima nezavisnih međunarodnih udruženja za zaštitu ljudskih prava ili vladinih izvora (vidi, *mutatis mutandis*, *Saadi protiv Italije* [GC], br. 37201/06, stav 131, ECHR 2008; *NA. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 25904/07, stav 119, 17. jul 2008; *M. S. S. protiv Belgije i Grčke* [GC], br. 30696/09, stavovi 227. i 255, ECHR 2011, kao i *Hirsi Jamaa i ostali protiv Italije*

[GC], br. 27765/09, stav 118, ECHR 2012). Da bi se procenila pouzdanost tih izveštaja, relevantni kriterijumi su autoritet i ugled njihovih autora, ozbiljnost istraga na osnovu sredstava kojima su te informacije prikupljane, konzistentnost njihovih zaključaka i to da li su potkrepljeni i iz drugih izvora (vidi, *mutatis mutandis*, *Saadi*, gore navedeno, stav 143; *NA.*, gore navedeno, stav 120. i *Sufi i Elmi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 8319/07 i 11449/07, stav 230, 28. jun 2011).

139. U datom predmetu, imajući na umu temeljitost istraga na osnovu načina na koji su ti izveštaji sastavljeni, kao i činjenicu da se, kada je reč o bitnim pitanjima u ovom predmetu, njihovi zaključci podudaraju i potvrđuju iskaze gruzijskih svedoka, Evropski sud ne vidi nijedan razlog zbog koga bi doveo u pitanje pouzdanost tih izveštaja.

140. Sem toga, Evropski sud smatra da posle zaključka koji je doneo o povredi člana 38. Konvencije, postoji i snažna pretpostavka da su navodi države podnosioca predstavke o sadržaju okružnica kojima je naloženo da se proteruju upravo državljani Gruzije pouzdani.

141. Isto važi i za autentičnost drugih dokumenata koje je predočila država podnosilac predstavke i njihovo pozivanje na te okružnice, pre svega uključujući Uputstvo br. 122721/08, od 2. oktobra 2006, koje je izdala Glavna uprava za unutrašnje poslove Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti (vidi stav 31, gore).

142. To uputstvo, kojim se primenjuje Okružnica br. 0215 Glavne uprave za unutrašnje poslove Sankt Peterburga i Lenjingradske oblasti od 30. septembra 2006, izričito pominje proterivanje „državljana Republike Gruzije” koji nezakonito borave u Ruskoj Federaciji. Nalaže se proterivanje „samo” tih državljana tako što će se oni pritvoriti u prijemno-pritvorskom centru Glavne uprave za unutrašnje poslove. Što je najvažnije, ukazuje se na to da je „donošenje odluka koordinisano s Gradskim sudom Sankt Peterburga i okružnim sudom Lenjingradske oblasti”.

143. Evropski sud se takođe poziva na izveštaje vladinih i nevladinih organizacija koje ukazuju na to uputstvo (vidi izveštaje PSSE i *HRW*, u kojima je Uputstvo navedeno u prilogu, kao i na izveštaj *FIDH*, str. 26 b) *in fine* – vidi stavove 39. i 40, gore), kao i na zaključak poverenika za ljudska prava Ruske Federacije, koji je to pomenuo u svome izveštaju iz 2006. godine, smatrajući da odgovor koji je zamenik vrhovnog tužioca dostavio na njegov zahtev za informacije u pogledu autentičnosti tog uputstva nije bio zadovoljavajući (vidi stav 35, gore). S tim u vezi treba naglasiti da u svom odgovoru od 8. decembra 2006. zamenik vrhovnog tužioca nije kazao da uputstvo o kome je reč nije bilo autentično (vidi stav 34, gore).

144. Konačno, nije osporeno da su početkom oktobra 2006. zvaničnici iz uprava za unutrašnje poslove različitih moskovskih rejona i regiona Samare poslali pisma direktorima škola tražeći spisak gruzijskih učenika iz različitih razloga (kao što je održavanje javnog reda, sprečavanje akata terorizma i napetosti između (domicilne) dece koja žive u Moskvi i gruzijske dece,

otkrivanje slučajeva podmićivanja, tj. situacija kada su ilegalni imigranti plaćali mito školama, kao i identifikovanja slučajeva u kojima deca žive u neadekvatnim uslovima (vidi stavove 36. i 37, gore).

145. Treba naglasiti da pre početka oktobra nije bio poslat nijedan zahtev te vrste. Čak i pored toga što nije poslato mnogo takvih zahteva i što se ne može isključiti mogućnost da su ih poslali preterano revnosni zvaničnici postupajući na vlastitu inicijativu, zapanjujuća je već sama činjenica da su ta pisma uopšte poslata u vreme koje se podudara s datumom okružnica i uputstava. Štaviše, kada su svedoci iznosili svoje iskaze, ruski zvaničnici su potvrdili da su takve akcije bile strogo zabranjene zakonom, pa je stoga iznenađujuće da je nekoliko zvaničnika istovremeno i na vlastitu inicijativu prekršilo važeći zakon. Konačno, Evropski sud primećuje da su se kazne koje su izrečene tim zvaničnicima svodile na ukore, premeštaj na niže radno mesto i disciplinske mere (vidi stav 37, gore).

146. Prema tome, Evropski sud smatra da dokazi koje je predočila tužena država – posebno dva pisma iz decembra 2006. s potpisom zamenika vrhovnog tužioca i izveštaji o istragama koje su ruske vlasti sprovele u vezi sa zahtevima za informacije upućenim različitim školama – ne može da pobije navode o „zvaničnoj tolerantnosti” ruskih vlasti prema takvim nezakonitim radnjama.

ii. Unutrašnji pravni lekovi

147. Kada je reč o delotvornosti i dostupnosti unutrašnjih pravnih lekova, Evropski sud pre svega ističe da se iskazi gruzijskih svedoka podudaraju jedni s drugima u pogledu uslova hapšenja i veoma skraćenog postupka pred sudovima Ruske Federacije (vidi stavove 45. i 46, odnosno 48. i 49, gore).

148. Isto važi za opis tih događaja koji su dale međunarodne vladine i nevladine organizacije, gde se pre svega ukazuje na koordinaciju između upravnih i sudskih organa (vidi stavove 39. i 40, odnosno 68–71, gore).

149. Evropski sud primećuje da su gruzijski državljani hapšeni, pritvarani i proterivani zbog navodnog kršenja članova 18.8, 18.10 i 18.11 Zakonika o administrativnim prestupima (na primer zbog toga što nisu imali validnu radnu dozvolu, vizu ili prijavu boravka, kao i da su sve te naloge, odnosno rešenja izdavali redovni sudovi).

150. Evropski sud ne sumnja u to da pred višim sudovima u Ruskoj Federaciji postoje pravni lekovi protiv hapšenja i pritvaranja, kao i protiv rešenja o proterivanju, kako je to navela tužena država u nekolikim svojim primedbama i kako su to opisali ruski zvaničnici kada su iznosili iskaze svedoka (vidi takođe *Niyazov protiv Rusije*, br. 27843/11, stavovi 87. *et seq.*, 16. oktobar 2012).

151. Međutim, Sud mora realno da sagleda ne samo „postojanje formalnih pravnih lekova u pravnom sistemu visoke strane ugovornice o kojoj je reč već i opšti i politički kontekst u kome ti pravni lekovi

funkcionišu, kao i lične okolnosti svakog podnosioca predstavke” (vidi, *mutatis mutandis*, *Akdivar i ostali*, gore navedeno, stav 69).

152. Sagledavajući celokupan materijal koji mu je predodčen, Evropski sud smatra da su u periodu o kome je reč postojale stvarne prepreke za gruzijske državljane ako su želeli da koriste te pravne lekove, i tokom postupaka pred ruskim sudovima u Ruskoj Federaciji i od trenutka kada su proterani u Gruziju.

153. Evropski sud smatra da su u Ruskoj Federaciji te prepreke proistekle iz postupaka koji su sprovedeni pred ruskim sudovima i koje su gruzijski svedoci opisali u svojim iskazima, ukazujući pre svega na to da su oni u grupama dovođeni pred sud. Dok su neki od njih ukazivali na razgovor sa sudijom u trajanju od prosečno pet minuta bez valjanog ispitivanja činjenica i okolnosti njihovog predmeta, drugi su naveli da im nije bilo dozvoljeno čak ni da uđu u sudnicu, već su čekali po hodnicima ili su zajedno s drugim državljanima Gruzije čekali u autobusima koji su ih dovezli do sudova. Oni su kazali da im je potom bilo naređeno da potpišu sudska rešenja bez mogućnosti da pročitaju sadržaj ili da dobiju primerak rešenja. Nisu imali ni prevodioca ni advokata. Po pravilu, i sudije i policajci su ih obeshrabrivali ukazujući im da ne treba da ulažu žalbu ili prigovor, zato što postoji „nalog odozgo“ za proterivanje državljana Gruzije.

154. Sem toga, atmosfera napetosti i zastrašivanja u kojoj su te mere preduzete takođe objašnjava oklevanje gruzijskih državljana da iskoriste navedene pravne lekove.

155. S tim u vezi Evropski sud pridaje veću verodostojnost opisu tih postupaka koji su izneli gruzijski svedoci, a koji odgovara opisu međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija nego opisu ruskih zvaničnika koji deluje neverovatno s obzirom na broj državljana Gruzije koji su proterani u periodu o kome je reč.

156. U samoj Gruziji, povrh psihološkog faktora, postojale su, po mišljenju Evropskog suda, i praktične prepreke za korišćenje tih pravnih lekova zato što su bile zatvorene saobraćajne veze između dveju zemalja. Sem toga, bilo je veoma teško stupiti u kontakt s Konzulatom Ruske Federacije u Gruziji, koji je u predmetnom vremenu imao jako mali broj zaposlenih, od čega samo troje diplomata.

157. Evropski sud sem toga smatra da, budući da nisu dostavljeni mesečni statistički podaci o broju rešenja o proterivanju koje su ruski sudovi konkretno u datom periodu doneli protiv državljana Gruzije, dokumenti koje je tužena država dostavila u svome pismu od 15. aprila 2011. (vidi stav 85. *in fine*, gore) ne pružaju dovoljan dokaz da su ti pravni lekovi bili delotvorni i dostupni u predmetnom vremenu i da su imali realne izgleda na uspeh.

158. Pre svega, čini se da je broj dostavljenih odluka po žalbama (42) minimalan ako se ima na umu broj teritorijalnih entiteta koji postoje u Ruskoj Federaciji i broj rešenja o proterivanju koja su u tom periodu doneta

protiv državljana Gruzije (vidi stav 135, gore). Broj predloženih odluka donetih u žalbenom postupku takođe deluje besmisleno mali za gradove Moskvu (8) i Sankt Peterburg (17), ako se ima na umu da je u periodu o kome je reč većina državljana Gruzije proterana upravo iz tih gradova, gde i živi većina Gruzina na teritoriji Ruske Federacije.

iii. Zaključak

159. Uzimajući u obzir sve navedene činioce, Evropski sud zaključuje da je u Ruskoj Federaciji od oktobra 2006. sprovedena koordinisana politika hapšenja, pritvaranja i proterivanja državljana Gruzije, što je predstavljalo administrativnu praksu u smislu sudske prakse po Konvenciji. Prema tome, mora se odbaciti prigovor tužene države u kome se ona pozvala na to da nisu bili iscrpljeni unutrašnji pravni lekovi.

B. Pravilo o šest meseci

160. Evropski sud ponovo naglašava da „kada nema pravnih lekova, taj rok treba računati od datuma radnje ili odluke za koju se navodi da nije u skladu s Konvencijom” (vidi, *inter alia*, *Gruzija protiv Rusije [I]*, gore navedeno, stav 47).

161. Iako je veće rezervisalo to pitanje kako bi ga pridružilo raspravi o suštini predstavke, nijedna od dveju država nije dostavila nikakvu primedbu u tom smislu. Država podnosilac predstavke je samo zatražila od Evropskog suda da utvrdi da je predstavka podneta u roku od šest meseci, koji je utvrđen Konvencijom.

162. U datom predmetu predstavka je podneta Evropskom sudu 26. marta 2007. godine, dok su rešenja o proterivanju državljana Gruzije koja su predmet pritužbe države podnosioca predstavke doneta posle 27. septembra 2006.

163. Prema tome, Evropski sud smatra da je bio poštovan Konvencijom utvrđen rok od šest meseci.

IV NAVODNO KRŠENJE ČLANA 4. PROTOKOLA br. 4.

164. Država podnosilac predstavke pozvala se na član 4. Protokola br. 4. uz Konvenciju, koji glasi kako sledi:

„Zabranjeno je kolektivno proterivanje stranaca.”

A. Stanovišta koja su iznele stranke

1. Država podnosilac predstavke

165. Država podnosilac predstavke iznela je stanovište po kome je tužena država kolektivno proterala Gruzine s teritorije Ruske Federacije i uskratila

im pravo da njihove slučajeve razmotri sud. Po mišljenju države podnosioca predstavke, ozbiljnu zabrinutost izaziva činjenica da lica na koja su se odnosila rešenja o proterivanju ni u jednom trenutku tokom sudskog postupka nisu imala mogućnost da bude razmotrena suština njihovog predmeta. Kao što se može utvrditi na osnovu iskaza svedoka i iz izveštaja međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija, sudovi nisu želeli da saslušaju stanovišta državljana Gruzije, a ti državljani nisu mogli ni da navedu osnov za žalbu protiv proterivanja. Sudije su koristile isti standardni obrazac za sva rešenja o proterivanju, u koji su samo unosili odgovarajuća imena i datume, bez ikakvog ispitivanja faktičkih okolnosti svakog pojedinačnog slučaja. Neke od žrtava čak nisu imale mogućnost ni da se pojave pred sudom.

2. Tužena država

166. Tužena država je osporila te navode i iznela stanovište po kome se dati predmet bitno razlikuje od predmeta *Čonka protiv Belgije* (br. 51564/99, ECHR 2002-I) zato što vlasti Ruske Federacije nikada nisu saopštile da su kolektivno proterale gruzijske državljane, niti su u tom smislu izdale uputstva nadležnim zvaničnicima. Štaviše, gruzijski državljani nisu izvedeni pred relevantne organe Ministarstva unutrašnjih poslova i veliki broj njih je mogao samostalno da napusti Rusku Federaciju. Konačno, slučaj svakog gruzijskog državljanina protiv koga je poveljen postupak za administrativni prekršaj i za koga je doneto rešenje o proterivanju pojedinačno je razmotren u skladu s ruskim pravom. Tužena država je osporila verodostojnost iskaza gruzijskih svedoka u tom smislu i pozvala se na iskaze ruskih zvaničnika. Prema navodima tužene države, ovaj predmet znatno više podseća na predmet *Sultani protiv Francuske* (no. 45223/05, ECHR 2007-IV [izvodi]) zato što je, kao i u navedenom predmetu, tužena država organizovala, u oktobru 2006, posebne direktne letove kojima su gruzijski državljani transportovani između Moskve i Tbilisija na osnovu sporazuma s Gruzijском ambasadom u Ruskoj Federaciji, usled činjenice da su vazduhoplovne veze između Ruske Federacije i Gruzije bile suspendovane. Proterivanje ilegalnih imigranata i lica koja su na druge načine prekršila zakonske odredbe o dozvoljenom boravku na ruskoj teritoriji predstavlja suvereno pravo i obavezu ruske države kako bi se garantovala nacionalna i međunarodna bezbednost.

B. Procena Evropskog suda

1. Opšta načela

167. Evropski sud ponovo naglašava svoju sudsku praksu saglasno kojoj „kolektivno proterivanje, u smislu člana 4. Protokola br. 4, treba shvatiti kao

svaku meru kojom se stranci kao grupa primoraju da napuste zemlju, sem onda kada je takva mera preduzeta posle razumnog i objektivnog ispitivanja konkretnog slučaja svakog pojedinačnog stranca iz te grupe i na osnovu takvog razumnog i objektivnog ispitivanja” (vidi *Čonka*, gore navedeno, stav 59). Evropski sud je potom precizirao da „činjenica da je izvestan broj stranaca predmet sličnih odluka sama po sebi ne navodi na zaključak da je na delu kolektivno proterivanje ukoliko je svakom od tih lica pružena mogućnost da na pojedinačnoj osnovi iznese nadležnim organima argumente protiv svog proterivanja” (vidi, između ostalih pravnih autoriteta, *Sultani*, gore navedeno, stav 81. i *Hirsi Jamaa i drugi*, gore navedeno, stav 184). To, međutim, ne znači da tamo gde je sprovedeno razumno i objektivno ispitivanje konkretnog slučaja svakog pojedinca „pozadina izvršenja naloga za proterivanje više nema nikakvu ulogu u odlučivanju o tome da li je poštovan ili nije poštovan član 4. Protokola br. 4. uz Konvenciju” (vidi *Čonka*, gore navedeno, *ibid.*).

168. Kada je reč o obimu primene člana 4. Protokola br. 4, Evropski sud ističe da se formulacija te odredbe ne odnosi na pravni položaj lica o kojima je reč, suprotno članu 1. Protokola br. 7, koji će Evropski sud razmotriti u daljem tekstu (vidi stavove 228–231, dole). Štaviše, iz Komentara o Nacrtu protokola br. 4. može se uočiti da, po mišljenju Komiteta eksperata, stranci na koje se član 4. odnosi nisu samo oni koji zakonito borave na teritoriji već su to i „svi oni koji nemaju stvarno pravo na državljanstvo određene države, bez obzira na to da li samo prolaze preko njene teritorije ili su tu nastanjeni ili im se tu nalazi boravište, bez obzira na to da li su izbeglice ili su u zemlju ušli na sopstvenu inicijativu, ili su apatridi, ili možda imaju neko drugo državljanstvo” (član 4. Završnog nacrtu Komiteta eksperata, str. 505, stav 34).

169. U skladu s takvim tumačenjem, u slučajevima koji su izneti pred Evropski sud, on je primenio član 4. Protokola br. 4. na lica koja su, iz različitih razloga, boravila na teritoriji neke države ili presretnuta na otvorenom moru, van teritorijalnih voda na brodu koji je plovio pod zastavom tužene države i vraćena u zemlju porekla (vidi, *inter alia*, *Čonka*; *Sultani*; i *Hirsi Jamaa i drugi*, gore navedeno).

2. Primena opštih načela

170. U datom predmetu je, s tih razloga, član 4. Protokola br. 4. primenljiv nezavisno od pitanja da li su državljani Gruzije zakonito boravili na teritoriji Ruske Federacije.

171. Kada je reč o suštini predstavke, Evropski sud mora da utvrdi da li su mere proterivanja preduzete posle i na osnovu razumnog i objektivnog ispitivanja konkretne situacije u kojoj se nalazio svaki gruzijski državljani, istovremeno vodeći računa o opštem kontekstu koji je postojao u predmetnom vremenu.

172. S tim u vezi, Evropski sud ovde takođe podseća na podudaran opis veoma skraćenih postupaka sprovedenih pred ruskim sudovima koji su dali gruzijski svedoci i međunarodne vladine i nevladine organizacije (vidi stavove 48. i 49, kao i stavove 68–71, gore).

Tako je Komitet za monitoring PSSE saopštio da je „rutina proterivanja” sledila isti obrazac koji se ponavljao širom zemlje: „Gruzini bi bili zaustavljeni na ulici pod izgovorom da treba da pruže na uvid isprave, da bi potom bili pritvoreni bez obzira na to da li su njihove isprave bile validne ili nisu i odvođeni su u stanice milicije gde su ih sakupljali i u velikim grupama prebacivali u sudove, gde su donošene odluke o administrativnoj kazni s proterivanjem s teritorije Rusije u skladu s prethodnim dogovorom sa sudovima, bez prisustva advokata i tako da sudovi nisu analizirali individualne okolnosti svakog predmeta, već je celokupan postupak trajao od dva do deset minuta. Često se događalo da pritvorenici koji su bili podvrgnuti tim merama uopšte ne budu pušteni u sudnicu, već su držani u hodnicima ili čak u vozilima kojima su transportovani do sudova” (Izveštaj PSSE, stav 59).

173. Sem toga, međunarodne organizacije su ukazale na to da su masovna hapšenja i proterivanja gruzijskih državljana započela početkom oktobra 2006. i pozvale su se na koordinisanost između upravnih i sudskih organa vlasti (vidi stavove 39. i 40, odnosno 68–71, gore).

174. Po mišljenju Evropskog suda, ovaj predmet znatno više podseća na gore navedeni predmet *Čonka*, u kome je on utvrdio da se radilo o kolektivnom proterivanju, uzimajući u obzir sve okolnosti u kojima se odvijalo izvršenje rešenja o proterivanju nego na predmet *Sultani*, u kome je Evropski sud zaključio da je relevantni organ uzeo u obzir lični položaj podnosioca predstavke – azilanta koji je bio avganistanski državljanin – i navodne rizike u slučaju da se on vrati u zemlju porekla.

175. Specifičnost ovog predmeta leži u činjenici da su tokom perioda o kome je reč ruski sudovi doneli hiljade rešenja o proterivanju gruzijskih državljana (vidi stav 135, gore). Iako je, formalno gledano, sudska odluka bila doneta za svakog gruzijskog državljanina pojedinačno, Evropski sud smatra da su način sprovođenja postupka proterivanja u tom periodu, pošto su izdate okružnice i uputstva, kao i broj proteranih gruzijskih državljana – od oktobra 2006. – onemogućili da se sprovede razumno i objektivno ispitivanje konkretnog slučaja svakog pojedinca.

176. Sem toga, zaključak koji je Evropski sud doneo u vezi s primenom koordinisane politike hapšenja, pritvaranja i proterivanja gruzijskih državljana od oktobra 2006. u Ruskoj Federaciji (vidi stav 159, gore) takođe svedoči o tome da su ta proterivanja bila kolektivna po svojoj prirodi.

177. Taj zaključak ne dovodi u pitanje pravo država da utvrde sopstvenu imigracionu politiku. Međutim, mora se naglasiti da problemi s kontrolisanjem i usmeravanjem migracionih tokova ne mogu opravdati posezanje neke države za praksom koja nije u skladu sa obavezama koje je

ta država preduzela po Konvenciji (vidi, *mutatis mutandis*, *Hirsi Jamaa i ostali*, gore navedeno, stav 179).

178. Pošto je uzeo u obzir sve prethodno navedene činioce, Evropski sud smatra da proterivanje gruzijskih državljana u periodu o kome je ovde reč nije bilo sprovedeno posle i na osnovu razumnog i objektivnog ispitivanja konkretnog slučaja svakog pojedinca, pa je stoga predstavljalo administrativnu praksu kojom je bio prekršen član 4. Protokola br. 4. uz Konvenciju.

V NAVODNO KRŠENJE ČLANA 5. STAVOVI 1. I 4. KONVENCIJE

179. Država podnosilac predstavke se pozvala na član 5. stavovi 1. i 4. Konvencije, čiji relevantni delovi glase kako sledi:

„1. Svako ima pravo na slobodu i bezbednost ličnosti. Niko ne može biti lišen slobode osim u sledećim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

...

(f) U slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode lica da bi se sprečio njegov neovlašćeni ulazak u zemlju, ili lica protiv koga se preduzimaju mere u cilju deportacije ili ekstradicije.

...

4. Svako ko je lišen slobode ima pravo da pokrene postupak u kome će sud hitno ispitati zakonitost lišenja slobode i naložiti puštanje na slobodu ako je lišenje slobode nezakonito.”

A. Stanovišta koja su iznele stranke

1. Država podnosilac predstavke

180. Prema stanovištu koje je iznela država podnosilac predstavke, iz iskaza svih svedoka koji su saslušani na ročištu za svedočenje jasno je da je proizvoljni način na koji su državljani Gruzije hapšeni i pritvarani učinio njihovo hapšenje i pritvaranje nezakonitim u smislu člana 5. stav 1. Konvencije. Sem toga, nemogućnost gruzijskih državljana da ospore zakonitost svog hapšenja u suprotnosti je sa članom 5. stav 4. Konvencije. Hapšenje Gruzina radi njihovog proterivanja poprimilo je oblik masovnih operacija koje su obuhvatale traganje za njima ispred crkava, na pijacama, na ulicama i u školama, kao i u njihovim domovima i na njihovim radnim mestima.

2. Tužena država

181. Tužena država je osporila navode države podnosioca predstavke i zastupala je stanovište po kome su hapšenja gruzijskih državljana radi

njihovog proterivanja bila sprovedena u skladu s ruskim zakonima u cilju borbe protiv ilegalne imigracije. S tim u vezi tužena država je iznela iste one argumente koje je iznela i u vezi sa članom 4. Protokola br. 4. uz Konvenciju (vidi stav 166, gore).

B. Procena Evropskog suda

182. Evropski sud na samom početku primećuje da među strankama nije sporno to da su hapšenja o kojima je reč vršena u cilju proterivanja gruzijskih državljana s teritorije Rusije, pa je stoga u ovom slučaju primenljiv član 5. stav 1. (f) Konvencije. „Tamo gde se postavlja pitanje ‘zakonitosti’ pritvora, uključujući potrebu da se utvrdi da li je bio poštovan ‘postupak propisan zakonom’, Konvencija se u suštini odnosi na obavezu da se dosledno sprovode suštinska i procesna pravila unutrašnjeg prava, ali pored toga zahteva i da svako lišenje slobode bude u skladu sa svrhom člana 5, to jest da pojedinac bude zaštićen od proizvoljnosti” (vidi, između ostalih pravnih autoriteta, *Čonka*, gore navedeno, stav 39. i *Shamayev i ostali*, gore navedeno, stav 397).

183. Saglasno stavu 4. člana 5, lica koja su uhapšena ili pritvorena imaju pravo na ispitivanje procesnih i suštinskih uslova koji su od presudnog značaja za „zakonitost” lišenja slobode, u smislu Konvencije. Pojam „zakonitosti” mora imati isto značenje prema stavu 4. člana 5. kao i prema stavu 1, što znači da lice lišeno slobode ima pravo na ispitivanje „zakonitosti” tog lišenja slobode ne samo u svetlosti unutrašnjeg prava već i u svetlosti teksta Konvencije, opštih načela koja su njome utvrđena i cilja ograničenja dopuštenih članom 5. stav 1. (vidi *Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 15. novembar 1996, stav 127, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-V; *mutatis mutandis*, *Stanev protiv Bugarske* [GC], br. 36760/06, stav 168, ECHR 2012. i *Idalov protiv Rusije* [GC], br. 5826/03, stav 160, 22. maj 2012).

184. Evropski sud smatra da su u ovom konkretnom predmetu pritužbe iznete po osnovu člana 5. stavovi 1. i 4. Konvencije tesno povezane s pritužbama po članu 4. Protokola br. 4. uz Konvenciju.

185. Proterivanjima gruzijskih državljana prethodila su njihova masovna hapšenja – na ulici, na njihovom radnom mestu ili u njihovim domovima. Evropski sud se s tim u vezi poziva na podudaran opis uslova hapšenja koji su izneli gruzijski svedoci i međunarodne vladine i nevladine organizacije (vidi stavove 45. i 46, kao i stavove 68. do 71, gore). Sem toga, Evropski sud je zaključio da je u Ruskoj Federaciji od oktobra 2006. sprovedena koordinisana politika hapšenja, pritvaranja i proterivanja gruzijskih državljana (vidi stav 159, gore).

186. Saglasno svemu navedenom, činjenica da je Evropski sud ta proterivanja opisao kao „kolektivna” znači, u okolnostima datog predmeta, da su hapšenja koja su im prethodila bila proizvoljna.

187. Imajući na umu sve navedene zaključke, Evropski sud smatra da su hapšenja i pritvaranja gruzijskih državljana u periodu o kome je reč predstavljala administrativnu praksu kojom je bio prekršen član 5. stav 1. Konvencije.

188. S obzirom na to da nisu postojali delotvorni i dostupni pravni lekovi koji bi bili na raspolaganju gruzijskim državljanima protiv hapšenja, pritvaranja i rešenja o proterivanju u predmetnom periodu (vidi stavove 151. do 158, gore), Evropski sud smatra da je takođe bio prekršen član 5. stav 4. Konvencije.

VI NAVODNO KRŠENJE ČLANA 3. KONVENCIJE

189. Država podnosilac predstavke se pozvala na član 3. Konvencije, koji glasi kako sledi:

„Niko ne sme biti podvrgnut mučenju ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.”

A. Stanovišta koja su iznele stranke

1. *Država podnosilac predstavke*

190. Država podnosilac predstavke je navela da su izrazita prenatrpanost ćelija, neadekvatnost uslova za spavanje, nedostatak higijene ili privatnosti sanitarnih prostorija, činjenica da su pritvorenici živeli, spavali i obavljali fiziološke potrebe u istoj prostoriji, primeri smrti i teških oboljenja među pritvorenicima i sve ostale okolnosti koje su gore opisane jasno posvedočili da Ruska Federacija nije ispunila sve obaveze koje je preuzela Konvencijom. Država podnosilac predstavke je dodala da su uslovi prevoza, posebno u autobusima i kargo-avionu, bili naročito ponižavajući i s tim u vezi se pozvala na iskaze gruzijskih svedoka. Saglasno svemu navedenom, država podnosilac predstavke je zatražila od Evropskog suda da zaključi kako je u ovom slučaju bio prekršen član 3. Konvencije.

2. *Tužena država*

191. Tužena država je osporila te navode i iznela stanovište po kome su gruzijski svedoci, posebno u opisu uslova pritvora u privremenim pritvorskim centrima za strance, dali protivrečne iskaze, ističući pritom da su ti iskazi bili i u suprotnosti s dokumentima koje su predočile ruske vlasti ili sa iskazima drugih svedoka. Prema tom stanovištu, navedeni iskazi se ne mogu tumačiti kao dokaz „izvan razumne sumnje”. Tužena država je dodala da nijedno saslušano lice koje je bilo pritvoreno u tim centrima nije izjavilo Evropskom sudu da su se uslovi pritvora u bilo čemu razlikovali od uslova pritvora državljana drugih zemalja koji su bili pritvoreni u istim pritvorskim centrima za strance ili koji su boravili u istoj ćeliji s gruzijskim

državljanima. Pozivajući se na iskaze ruskih zvaničnika, tužena država je, na kraju, saopštila da je prevoz avionom sproveden u pristojnim uslovima i da su isti avioni korišćeni i za proterivanje državljana drugih zemalja.

B. Procena Evropskog suda

1. Opšta načela

192. Evropski sud ponovo ističe svoju nedavnu sudsku praksu u vezi sa članom 3. Konvencije koju je rezimirao u pilot-presudi u predmetu *Ananyev i ostali protiv Rusije*, i potom ponovio u presudi u predmetu *Idalov protiv Rusije*:

„... Članom 3. utvrđena je jedna od najosnovnijih vrednosti demokratskih društava. Konvencija u apsolutnom smislu zabranjuje mučenje i nečovečno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, bez obzira na ponašanje žrtve (vidi na primer *Labita protiv Italije* [GC], br. 26772/95, stav 119, EKLJP 2000-IV). Da bi zlostavljanje spadalo u polje dejstva člana 3, ono mora dosegnuti minimalni nivo težine. Procena tog minimuma je relativna: ona zavisi od svih okolnosti predmeta, kao što je dužina postupanja, njegove posledice na fizičko i mentalno stanje žrtve i, u nekim slučajevima, pol, uzrast i zdravstveno stanje žrtve (vidi, između ostalih pravnih autoriteta, *Ireland protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 18. januar 1978, stav 162, Series A br. 25).

Zlostavljanje koje dosegne takav minimalni nivo težine obično podrazumeva stvarnu fizičku povredu ili intenzivnu fizičku ili mentalnu patnju. Međutim, čak i ako toga nema, onda kada se postupanjem ponižava ili omalovažava pojedinac, čime se pokazuje da se ne poštuje njegovo ljudsko dostojanstvo ili da se u njemu izaziva osećaj straha, zebnje ili inferiornosti koji može da skrši njegov moralni i fizički otpor, to se može okarakterisati kao ponižavajuće postupanje i takođe spada u polje zabrane člana 3. (vidi, između ostalih pravnih autoriteta, *Vasyukov protiv Rusije*, br. 2974/05, stav 59, 5. april 2011).

U kontekstu lišenja slobode, Evropski sud dosledno naglašava da patnja i poniženje, da bi spadali u polje dejstva člana 3, moraju u svakom slučaju prevazići onaj neminovni element patnje i poniženja koji pritvor uvek donosi. Država mora obezbediti da lice bude pritvoreno u uslovima koji su kompatibilni s poštovanjem ljudskog dostojanstva, da način i metod izvršenja mere o kojoj je reč ne podvrgavaju lice teškoćama i patnji čiji intenzitet prevazilazi neizbežni nivo patnje inherentan pritvoru i da, s obzirom na praktične zahteve koje postavlja lišenje slobode, njegovo zdravstveno stanje i blagostanje budu na odgovarajući način obezbeđeni (vidi *Kudla protiv Poljske* [GC], br. 30210/96, stavovi 92–94, ECHR 2000–XI i *Popov protiv Rusije*, br. 26853/04, stav 208, 13. jul 2006).

Kada se procenjuju uslovi pritvora, mora se voditi računa o kumulativnom dejstvu svih tih uslova, kao i konkretnim navodima koje podnosilac predstavke iznosi (vidi *Dougoz protiv Grčke*, br. 40907/98, stav 46, ECHR 2001-II). Dužina pritvora u određenim okolnostima takođe mora biti uzeta u obzir (vidi, između ostalih pravnih autoriteta, *Alver protiv Estonije*, br. 64812/01, stav 50, 8. novembar 2005)“

(vidi *Ananyev i ostali protiv Rusije*, br. 42525/07 i 60800/08, stav 139–142, 10. januar 2012, i *Idalov*, gore navedeno, stavovi 91–94; što se tiče

uslova prevoza, vidi takođe, *mutatis mutandis*, *Khudoyorov protiv Rusije*, br. 6847/02, stavovi 116 *et seq.*, ECHR 2005-X [izvodi]).

2. Primena opštih načela

193. Evropski sud primećuje da su državljani Gruzije prvo bili pritvoreni u policijskim stanicama (u trajanju od nekoliko sati do jednog ili dva dana, prema iskazima svedoka), a potom u pritvorskim centrima za strance (u dužini od dva do 14 dana, prema iskazima svedoka, da bi na kraju bili odvoženi autobusom na različite moskovske aerodrome, odakle su avionom proterivani u Gruziju (vidi stav 45, gore). Neki gruzijski državljani protiv kojih su bila doneta rešenja o proterivanju sami su napustili teritoriju Ruske Federacije.

194. Stranke se ne slažu kada je reč o većini aspekata uslova boravka gruzijskih državljana u pritvoru. Međutim, kada su uslovi pritvora predmet sporenja, nema potrebe da Evropski sud utvrđuje verodostojnost svake sporne tačke ponaosob. On može da zaključi da je prekršen član 3. Konvencije na osnovu bilo kog ozbiljnog navoda koji tužena država ne osporava (vidi, *mutatis mutandis*, *Idalov*, gore navedeno, stav 96).

195. S tim u vezi Evropski sud će takođe razmotriti dokaze koje ima pred sobom.

196. Evropski sud prvo primećuje da je, čak i ako je tokom davanja iskaza svedoka bilo nekih gruzijskih svedoka koji su dali kontradiktorne izjave u vezi sa određenim pitanjima (konkretno, u vezi s veličinom ćelija), njihov opis uslova pritvora u policijskim stanicama i pritvorskim centrima za strance, kao i uslova proterivanja u Gruziju, u celini je konzistentan i odgovara opisima međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija (vidi stavove 52–55. i 72–74, gore). Te organizacije su zaista ukazale na to da su mnogi državljani Gruzije bili podvrgnuti nečovečnom i ponižavajućem postupanju time što su bili izloženi lošim uslovima pritvora i proterivanja (na primer, pretrpane ćelije, nedostatak hrane i vode, nemogućnost održavanja higijene i prevoz više od stotinu državljana Gruzije kargo-avionom).

197. Sem toga, g. Pataridze, koji je u predmetno vreme bio konzul Gruzije u Ruskoj Federaciji, izjavio je da su on i njegov tim posetili više od desetak pritvorskih centara u različitim regionima Ruske Federacije, uključujući centre u Sankt Peterburgu i Moskvi. Potvrdio je da su u svim tim centrima mahom bili držani gruzijski državljani, da su ćelije bile pretrpane, uslovi boravka u pritvoru veoma teški, higijenski uslovi zastrašujući i da je bilo isuviše malo postelja i madraca.

198. Evropski sud ne sumnja da su uslovi boravka u pritvoru bili krajnje teški s obzirom na veliki broj gruzijskih državljana koji su bili pritvoreni kako bi u tako kratkom vremenu bili proterani. S tim u vezi, Evropski sud ocenjuje da su iskazi gruzijskih svedoka na ročištu na kome su saslušavani

svedoci bili verodostojniji od iskaza ruskih zvaničnika koji su opisali veoma dobre uslove boravka u pritvoru.

199. Imajući uvid u celokupan materijal koji je predodčen Evropskom sudu, čini se da je pre svega nesporno to da su gruzijski državljani bili pritvoreni u ćelijama u policijskim centrima ili u izrazito pretrpanim pritvorskim centrima za strance. U svakom slučaju, lični prostor koji je svaki pritvorenik imao na raspolaganju nije ispunjavao minimalne standarde utvrđene sudskom praksom Evropskog suda (vidi, između mnogih drugih pravnih autoriteta, *Idalov*, gore navedeno, stav 101). Štaviše, gruzijski državljani su morali na smenu da spavaju jer nije bilo dovoljno pojedinačnih mesta za spavanje.

200. Takav krajnji nedostatak prostora u zatvorskoj ćeliji ima veliku specifičnu težinu kao aspekt koji mora biti uzet u obzir kada se utvrđuje da li su sporni uslovi pritvora bili „ponižavajući” u smislu člana 3. Konvencije (vidi *Ananyev i ostali*, gore navedeno, stav 143).

201. U celini gledano, Evropski sud je u nekoliko navrata istakao da je pretrpanost ruskih zatvora pitanje koje izaziva posebnu brigu tog suda. U velikom broju slučajeva Evropski sud je dosledno utvrđivao povredu prava podnosioca predstavke zbog toga što nisu imali dovoljno ličnog prostora tokom pritvora (vidi, *inter alia*, *Idalov*, gore navedeno, stav 97. i *Solovyevy protiv Rusije*, br. 918/02, stav 123, 24. april 2012). Ovaj predmet, koji se tiče pritvorskih centara za strance, u tom smislu ne predstavlja izuzetak.

202. Evropski sud se takođe poziva na Izveštaj Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja (*CPT*) o Ruskoj Federaciji iz decembra 2001, u kome je taj komitet naveo da je veoma zabrinut zbog uslova pritvora stranih državljana u tim centrima, posebno naglašavajući pretrpanost ćelija (Izveštaj ruskoj vladi o poseti *CPT* Ruskoj Federaciji od 2. do 7. decembra 2001, stav 32, *CPT/Inf* [2003] 30).

203. Sem toga, Evropski sud mora u ovom slučaju da ukaže na činjenicu da dokazi koji su mu predodčeni takođe svedoče o tome da nisu ispunjeni osnovni zdravstveni i sanitarni uslovi, kao i da pritvorenici trpe zato što nemaju nimalo privatnosti, usled činjenice da toaleti nisu odvojeni od ostatka ćelije.

204. S tim u vezi Evropski sud ponovo naglašava da je zbog neadekvatnosti uslova pritvora koja u Ruskoj Federaciji predstavlja rekurentni strukturni problem uslovljen nefunkcionalnošću ruskog zatvorskog sistema, već bio prinuđen da u velikom broju presuda od prvog takvog nalaza povrede u 2002. godini u predmetu *Kalashnikov protiv Rusije* (br. 47095/99, ECHR 2002-VI) zaključi da je bio prekršen član 3. i da donese pilot-presudu u gore navedenom predmetu *Ananyev i ostali*. Stoga Evropski sud ne vidi nijedan razlog zbog koga bi u ovom slučaju odustao od istog tog zaključka.

205. Imajući na umu sve navedene činioce, Evropski sud zaključuje da su uslovi pritvora bili takvi da su prouzrokovali nespornu patnju gruzijskih

državljana, pa ih treba smatrati i nečovečnim i ponižavajućim postupanjem koje predstavlja administrativnu praksu kojom se krši član 3. Konvencije.

206. Saglasno tome, Evropski sud ne nalazi da je potrebno da razmatra ostatak napomena stranaka o uslovima proterivanja gruzijskih državljana u periodu o kome je reč.

VII NAVODNO KRŠENJE ČLANA 13. KONVENCIJE SAGLEDANOG ZAJEDNO SA ČLANOM 4. PROTOKOLA BR. 4. I ČLANOM 5. STAVOVI 1. I 4, KAO I ČLANOM 3. KONVENCIJE

207. Država podnosilac predstavke tvrdi da je prekršen član 13. Konvencije u vezi sa članom 4. Protokola br. 4. i članom 5. stavovi 1. i 4, kao i članom 3. Konvencije. Član 13. Konvencije glasi kako sledi:

„Svako kome su povređena prava i slobode predviđeni u [ovoj] Konvenciji ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima, bez obzira [na to] jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu.”

A. Stanovišta koja su iznele stranke

208. Kao što je navela u svojim prethodnim primedbama, država podnosilac predstavke je zastupala stanovište da gruzijski državljani nisu imali na raspolaganju delotvoran i dostupan pravni lek koji bi mogli da primene protiv rešenja o hapšenju i proterivanju u periodu o kome je reč (vidi stav 120, gore).

209. Tužena država je te navode osporila (vidi stav 121, gore).

B. Procena evropskog suda

210. Evropski sud ponovo naglašava da član 13. Konvencije zahteva „da se obezbedi unutrašnji pravni lek koji može da reši pitanje suštine ‘odbranjive pritužbe’ po Konvenciji i da pruži odgovarajuće zadovoljenje” (vidi, *inter alia*, *Čonka*, gore navedeno, stav 75).

211. S obzirom na zaključak o kršenju člana 4. Protokola br. 4. i člana 5. stavovi 1. i 4, kao i člana 3. Konvencije koji je već doneo, Evropski sud ne može da učini drugačije do da zaključi kako su pritužbe koje je država podnosilac predstavke iznela „odbranjive” u smislu člana 13.

212. Zaista, zaključak o kršenju člana 4. Protokola br. 4. i člana 5. stav 4. Konvencije sam po sebi znači da nisu postojali delotvorni i dostupni pravni lekovi. Prema tome, nema potrebe da se zasebno razmatra pritužba države podnosioca predstavke o kršenju člana 13. Konvencije sagledanog u vezi s navedenim članovima.

213. Sem toga, Evropski sud je već ustanovio da gruzijski državljani nisu imali na raspolaganju delotvorne i dostupne pravne lekove na koje bi se mogli pozvati protiv rešenja o hapšenju, pritvaranju i proterivanju u periodu o kome je reč (vidi stavove 151. do 158, gore).

214. Sa svih tih razloga, Evropski sud zaključuje da je ovde bio povređen član 13. Konvencije sagledan u vezi sa članom 5. stav 1.

215. Što se tiče pritužbe po osnovu člana 13. Konvencije sagledanog u vezi sa članom 3, Evropski sud primećuje da je u svojoj već citiranoj pilot-presudi *Ananyev i ostali*, ustanovio da u relevantnom vremenu u ruskom pravnom poretku nije postojao delotvoran pravni lek koji bi se mogao iskoristiti da se okončaju uslovi nečovečnog i ponižavajućeg pritvora ili da se obezbedi adekvatno i dovoljno zadovoljenje u vezi s pritužbom o neadekvatnim uslovima pritvora (vidi *Ananyev i ostali*, gore navedeno, stav 119).

216. Saglasno tome, Evropski sud smatra da se ovaj predmet ne razlikuje i stoga zaključuje da je ovde bio prekršen član 13. Konvencije sagledan u vezi sa članom 3.

VIII NAVODNO KRŠENJE ČLANA 14. KONVENCIJE SAGLEDANOG U VEZI SA ČLANOM 4. PROTOKOLA BR. 4. I ČLANOM 5. STAVOVI 1. I 2, KAO I ČLANOM 3. KONVENCIJE

217. Država podnosilac predstavke je tvrdila da je bio povređen član 14. Konvencije sagledan u vezi sa članom 4. Protokola br. 4. i članom 5. stavovi 1. i 4, kao i članom 3. Konvencije. Član 14. glasi kako sledi:

„Uživanje prava i sloboda predviđenih u [ovoj] Konvenciji obezbeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.”

A. Stanovišta koja su iznele stranke

218. Država podnosilac predstavke je zastupala stanovište da su hapšenja, pritvaranja i proterivanja gruzijskih državljana bila zasnovana na njihovom državljanstvu i na njihovom etničkom poreklu, a ne na njihovom položaju saglasno imigracionim pravilima Ruske Federacije. Država podnosilac predstavke je iznela stav da su hapšenja predstavljala meru odmazde prema Gruziji, a nisu se zasnivala na pojedinačnim delima žrtava. Pored toga, ti navodi su potkrepljeni i Izveštajem *HRW*, po kome su većinu proteranih činili Gruzini koji su zakonito boravili na teritoriji Ruske Federacije, kao što su lica gruzijskog porekla s ruskim državljanstvom, nosioci boravišnih ili radnih dozvola, ljudi gruzijske nacionalnosti koji su posedovali potpuno validne vize i čiji je boravak registrovan — od kojih su

neki čekali da im pasoš ili viza budu obnovljeni — ili studenti koji su pohađali ruske univerzitete i bili registrovani kao studenti.

219. Tužena država je, sa svoje strane, negirala sve navode u vezi s hapšenjima i proterivanjima gruzijskih državljana na osnovu njihovog državljanstva ili etničkog porekla. Tužena država je ponovila saopštenja koja je iznela u svojim ranijim komentarima i primedbama, tvrdeći da su gruzijski državljani hapšeni, pritvarani i proterivani u sklopu opšte politike borbe protiv ilegalne imigracije po osnovu toga što nisu zakonito boravili na teritoriji Ruske Federacije (nisu imali validne vize, dozvolu boravka ili radnu dozvolu, niti potvrdu o registrovanom boravku — vidi stav 25. i stavove 115. i 116, gore). S tim u vezi, ročište na kome su saslušavani svedoci jasno je pokazalo da je postupak primenjen u odnosu na gruzijske državljane bio potpuno istovetan kao i postupak primenjen u odnosu na sve druge strane državljane koji su počinili istu vrstu prekršaja. Tužena država je, pored toga, zastupala stanovište da su navodi države podnosioca predstavke o proterivanju ruskih državljana gruzijskog porekla u relevantnom periodu bili neosnovani.

B. Procena Evropskog suda

220. Evropski sud smatra da su, u okolnostima datog predmeta, pritužbe države podnosioca predstavke po osnovu člana 14. Konvencije sagledanog u vezi sa članom 4. Protokola br. 4. i članom 5. stavovi 1. i 4. Konvencije istovetne — mada iznete s drugačijeg polazišta — onima one koje je taj sud već razmatrao po osnovu poslednja dva navedena člana i u odnosu na koje je već ustanovio da je prekršena Konvencija. Prema tome, Evropski sud smatra da nije neophodno da utvrđuje da li je u datom predmetu bio prekršen član 14. u vezi s tim odredbama po osnovu diskriminatornog postupanja prema državljanima Gruzije.

221. Evropski sud takođe smatra da nema potrebe da utvrđuje da li je bio prekršen član 14. Konvencije sagledan u vezi sa članom 3, s obzirom na to da se neadekvatnost uslova pritvora u ruskim zatvorima odnosila na sve pritvorenike bez obzira na njihovo državljanstvo.

IX NAVODNO KRŠENJE ČLANA 18. KONVENCIJE SAGLEDANOG U VEZI SA ČLANOM 4. PROTOKOLA BR. 4. I ČLANOM 5. STAVOVI 1. I 4, KAO I ČLANOM 3. KONVENCIJE

222. Država podnosilac predstavke pozvala se na član 18. Konvencije, koji glasi kako sledi:

„Ograničenja navedenih prava i sloboda koja su dozvoljena [ovom] Konvencijom neće se primenjivati ni u koje druge svrhe sem onih zbog kojih su propisana.”

223. Evropski sud ponovo naglašava da član 18. nema autonomnu ulogu. On se može primeniti samo u vezi s drugim članovima Konvencije (vidi, *inter alia*, *Gusinskiy protiv Rusije*, br. 70276/01, stav 73, ECHR 2004-IV; *Mudayevy protiv Rusije*, br. 33105/05, stav 127, 8. april 2010; *Lutsenko protiv Ukrajine*, br. 6492/11, stav 105, 3. jul 2012. i *Tymoshenko protiv Ukrajine*, br. 49872/11, stav 294, 30. april 2013).

224. Evropski sud je već uočio da postoji administrativna praksa kojom se krše član 4. Protokola br. 4. i član 5. stav 1, kao i član 3. Konvencije sagledan zasebno i ustanovio je da je bio prekršen član 5. stav 4. Prema tome, Evropski sud ne nalazi da je nužno da ista ta pitanja razmatra i po osnovu člana 18. Konvencije.

X NAVODNO KRŠENJE ČLANA 1. PROTOKOLA BR. 7. UZ KONVENCIJU

225. Država podnosilac predstavke pozvala se na član 1. Protokola br. 7. uz Konvenciju, koji glasi kako sledi:

„1. Stranac koji zakonito boravi na teritoriji jedne države ne može se iz nje proterati, osim na osnovu odluke donete u skladu sa zakonom, i ima pravo:

- (a) da iznese razloge kojima osporava proterivanje;
 - (b) da se njegov slučaj preispita; i
 - (c) da u tu svrhu bude zastupljen pred nadležnim organom ili licem ili licima koja taj organ odredi.
2. Stranac se može proterati i pre nego što iskoristi svoja prava prema stavu 1 (a), (b) i (c) ovog člana, ako je proterivanje neophodno u interesu javnog reda ili se temelji na razlozima nacionalne bezbednosti.”

A. Stanovišta koja su iznele stranke

226. Država podnosilac predstavke navela je da su mnogi među proteranim državljanima Gruzije zakonito boravili na teritoriji Ruske Federacije i s tim u vezi se pozvala na Izveštaj *HRW*.

227. Prema stanovištu koje je zastupala tužena država, sem u slučaju veoma malobrojnih izuzetaka, svi državljani Gruzije koji su proterani na osnovu administrativnog rešenja donetog u sudskom postupku nezakonito su boravili na ruskoj teritoriji jer nisu imali uredne isprave. Prema tome, član 1. Protokola br. 7, koji se primenjuje samo na lica koja zakonito borave na teritoriji neke države, nije primenljiv u datom predmetu.

B. Procena Evropskog suda

228. Evropski sud ukazuje na to da se član 1. Protokola br 7. izričito odnosi na strance koji „zakonito borave na teritoriji jedne države”.

229. S obzirom na celokupan materijal koji ima pred sobom, Evropski sud smatra da nije utvrđeno da su u periodu o kome je reč hapšeni i proterivani i oni gruzijski državljani koji su zakonito boravili na teritoriji Ruske Federacije.

230. Na osnovu toga, Evropski sud smatra da pritužba države podnosioca predstavke u kojoj se ona poziva na ovaj član nije u dovoljno osnovana, kao i da su dokazi koje Evropski sud ima pred sobom nedovoljni da bi se iz njih izveo zaključak o povredi prava po Protokolu uz Konvenciju.

231. Prema tome, nije bio prekršen član 1. Protokola br. 7.

XI NAVODNO KRŠENJE ČLANA 8. KONVENCIJE I ČLANOVA 1. I 2. PROTOKOLA BR. 1.

232. Država podnosilac predstavke pozvala se na član 8. Konvencije, koji glasi kako sledi:

„1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javne vlasti neće se mešati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.”

233. Država podnosilac predstavke pozvala se, takođe, na Protokol br. 1. uz Konvenciju, čiji članovi 1. i 2. glase kako sledi:

Član 1.

„Svako fizičko ili pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne utiču na pravo države da primenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi regulisala korišćenje imovine u skladu sa opštim interesima ili da bi obezbedila naplatu poreza ili drugih dažbina ili kazni.”

Član 2.

„Niko ne može biti lišen prava na obrazovanje. U vršenju svih svojih funkcija u oblasti obrazovanja i nastave država poštuje pravo roditelja da obezbede obrazovanje i nastavu koji su u skladu s njihovim verskim i filozofskim uverenjima.”

A. Stanovišta koja su iznele stranke

234. Država podnosilac predstavke se pozvala na svoje prethodne primedbe i zapažanja izneta pred većem u vezi s navodnim kršenjem člana 8. Konvencije i članom 1. Protokola br. 1.

Država podnosilac predstavke je pre svega zastupala stanovište da individualna rešenja o proterivanju nisu uzela u obzir porodičnu situaciju lica na koja su se odnosila, a prouzrokovala su razdvajanje porodica

(ponekad se radilo o veoma maloj deci koja su bila potpuno ostavljena), što je u suprotnosti sa zahtevima člana 8. Konvencije. Sem toga, zakonom nije predviđeno da škole i univerziteti daju informacije o poreklu, porodičnoj situaciji i boravištu gruzijskih đaka, te je i na taj način bio prekršen navedeni član.

Sem toga, uslovi hapšenja i proterivanja državljana Gruzije bili su takvi da su oni često bili primorani da ostave svoju imovinu; mere preseljenja i suspendovanje komunikacija između Ruske Federacije i Gruzije sprečili su ih da potom preduzmu neophodne korake radi zaštite svoje imovine, čime je bio prekršen član 1. Protokola br. 1.

Konačno, zatvaranjem ruskih škola u Gruziji, gruzijski đaci su bili lišeni mogućnosti obrazovanja na ruskom jeziku, čime je bio prekršen član 2. Protokola br. 1.

235. Tužena država je i u vezi s tim navela da država podnosilac predstavke nije predočila nijedan dokaz kojim bi potkrepila svoje tvrdnje.

Što se tiče člana 8. Konvencije, tužena država je u vezi s prvom tačkom saopštila da je ruskim sudovima bilo veoma teško da pribave informacije o tačnoj porodičnoj situaciji gruzijskih državljana i ponovila je da, strogo uzev, ne postoji pravo na ponovno spajanje porodice. Što se tiče druge tačke, tužena država je zastupala stanovište da su, ako su ruski organi vlasti tražili takve informacije, zvaničnici koji su to učinili potom bili propisno kažnjeni.

Što se tiče člana 1. Protokola br. 1, gruzijski državljani nisu bili lišeni prava na imovinu i mogli su da pokrenu svaki postupak u vezi s posedovanjem i neometanim uživanjem imovine.

Konačno, u vezi sa članom 2. Protokola br. 1, ruskim školama u Gruziji upravljalo je Ministarstvo odbrane i one su bile zatvorene po odlasku ruskih vojnika iz Gruzije.

B. Procena Evropskog suda

236. Evropski sud smatra da pritužbe koje je iznela država podnosilac predstavke po osnovu navedenih članova nisu dovoljno osnovane i da dokazi koji su mu predloženi nisu dovoljni da bi se zaključilo kako su prekršena navedena prava po Konvenciji.

237. Prema tome, nije bio prekršen član 8. Konvencije, niti su bili prekršeni članovi 1. i 2. Protokola br. 1.

XII ČLAN 41. KONVENCIJE

238. Član 41. Konvencije glasi kako sledi:

„Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili Protokola uz nju, a unutrašnje pravo visoke strane ugovornice [o kojoj je reč] omogućava samo delimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.”

239. Država podnosilac predstavke zatražila je od Evropskog suda da „pruži pravično zadovoljenje saglasno članu 41, to jest kompenzaciju, reparaciju, *restitutio in integrum*, sudske i ostale troškove i druge vidove zadovoljenja za svu materijalnu i nematerijalnu štetu koju su pretrpele oštećene strane usled kršenja prava (po Konvenciji) i vođenja tih postupaka” (vidi stav 79, gore).

240. Evropski sud smatra da pitanje primene člana 41. Konvencije nije sazrelo za razmatranje.

SA SVIH NAVEDENIH RAZLOGA, EVROPSKI SUD:

1. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova prema jednome, da je prekršen član 38. Konvencije;
2. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova prema jednome, da je u jesen 2006. godine u Ruskoj Federaciji bila na delu koordinisana politika hapšenja, pritvaranja i proterivanja gruzijskih državljana koja je predstavljala administrativnu praksu u smislu sudske prakse po Konvenciji;
3. *Odbacuje*, sa šesnaest glasova prema jednome, prethodnu primedbu tužene države u vezi s neiscrpljenošću unutrašnjih pravnih lekova u tom smislu;
4. *Presuđuje*, jednoglasno, da je predstavka države podnosioca predstavke podneta u roku od šest meseci, koji je utvrđen članom 35. stav 1. Konvencije;
5. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova prema jednome, da su proterivanja gruzijskih državljana u periodu o kome je reč predstavljala administrativnu praksu kojom je prekršen član 4. Protokola br. 4;
6. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova prema jednome, da su hapšenja i pritvaranja gruzijskih državljana u periodu o kome je reč predstavljala administrativnu praksu kojom je prekršen član 5. stav 1. Konvencije;

7. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova prema jednome, da je nepostojanje pravnih lekova koji bi bili na raspolaganju gruzijskim državljanima za osporavanje rešenja o hapšenju, pritvaranju i proterivanju u periodu o kome je reč predstavljalo kršenje člana 5. stav 4. Konvencije;
8. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova prema jednome, da su uslovi pritvora gruzijskih državljana u periodu o kome je reč predstavljali administrativnu praksu kojom je prekršen član 3. Konvencije;
9. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova prema jednome, da nije nužno da razmatra sa stanovišta člana 3. Konvencije ostatak primedaba stranaka u vezi sa uslovima proterivanja gruzijskih državljana u periodu o kome je reč;
10. *Zaključuje*, sa trinaest glasova prema četiri, da je prekršen član 13. Konvencije sagledan u vezi sa članom 5. stav 1. Konvencije;
11. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova prema jednome, da je prekršen član 13. Konvencije sagledan u vezi sa članom 3. Konvencije;
12. *Presuđuje*, jednoglasno, da nije nužno da razmatra pritužbe države podnosioca predstavke po osnovu člana 13. Konvencije sagledanog u vezi sa članom 4. Protokola br. 4. i članom 5. stav 4. Konvencije;
13. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova prema jednome, da nije nužno da razmatra pritužbe države podnosioca predstavke po osnovu člana 14. Konvencije sagledanog u vezi sa članom 4. Protokola br. 4. i članom 5. stavovi 1. i 4, kao i članom 3. Konvencije;
14. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova prema jednome, da nije nužno da razmatra pritužbe države podnosioca predstavke po osnovu člana 18. Konvencije sagledanog u vezi sa članom 4. Protokola br. 4. i članom 5. stavovi 1. i 4, kao i članom 3. Konvencije;
15. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova prema jednome, da nije prekršen član 1. Protokola br. 7;
16. *Presuđuje*, jednoglasno, da nije prekršen član 8. Konvencije, ni članovi 1. i 2. Protokola br. 1;

17. *Presuđuje*, jednoglasno, da pitanje primene člana 41. Konvencije nije sazrelo za odlučivanje;
- saglasno tome,
- a) zadržava navedeno pitanje u celini;
 - b) poziva državu podnosioca predstavke i tuženu državu da u pismenoj formi, u roku od dvanaest meseci od dana kada su obavestene o ovoj presudi, dostave svoja zapažanja u vezi s tim pitanjem i pre svega da obaveste Evropski sud o sporazumu koji eventualno postignu;
 - c) zadržava dalji postupak i ovlašćuje predsednika Suda da uredi to pitanje ako bude trebalo.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku i pročitano na javnoj raspravi u sedištu Evropskog suda u Strazburu 3. jula 2014.

Michael O'Boyle
Zamenik sekretara

Josep Casadevall
Predsednik

Saglasno članu 45. stav 2. Konvencije i Pravilu 74. stav 2. Poslovnika Suda, uz ovu presudu prilažu se sledeća izdvojena mišljenja:

- (a) delimično nesaglasno mišljenje sudije Lópeza Guerre, kome su se pridružile sudije Bratza i Kalaydjieva;
- (b) delimično nesaglasno mišljenje sudije Tsotsoria;
- (c) nesaglasno mišljenje sudije Dedova.

J. C. M.
M. O'B.

Izdvojena mišljenja nisu prevedena, ali su navedena na engleskom i francuskom jeziku u zvaničnoj verziji ili verzijama presude. Zvanična verzija presude može se naći u bazi podataka HUDOC koja sadrži predmete iz sudske prakse Evropskog suda.

© Savet Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2015.

Zvanični jezici Evropskog suda za ljudska prava su engleski i francuski. Ovaj prevod je nastao uz podršku Fiducijarnog fonda za ljudska prava Saveta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Tekst prevoda ne obavezuje Sud, niti Sud snosi bilo kakvu odgovornost za njegov kvalitet. Prevod može biti preuzet iz baze podataka predmeta Evropskog suda za ljudska prava HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) ili iz kakve druge baze podataka sa kojom je Sud podelio ovaj prevod. Tekst može biti preštampan u nekomercijalne svrhe pod uslovom da se tačno naznači puni naziv predmeta, uz gore navedeno obaveštenje o autorskom pravu i uz pozivanje na Fiducijarni fond za ljudska prava Saveta Evrope. Ako nameravate da bilo koji deo ovog prevoda iskoristite u komercijalne svrhe, molimo vas da se prethodno obratite na adresu publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2015.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2015.

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à l'adresse suivante: publishing@echr.coe.int.